

Dr. NIKOLA RADOJČIĆ: JOS. KONSTANTIN JIREČEK

Bene vixit qui bene latuit.

I.

Savesnost i svestranost, dve glavne osobine Jirečeka naučnog rada, kao da su zadahnule i većinu pisaca članaka i nekrologa o njemu, jer ih je pretežan deo napisan ne samo s iskrenom i toplom zahvalnošću, nego

Jos. Konstantin Jireček

i s velikom brižljivošću i stvarnošću, koje odlično karakterišu i celo Jirečekovo naučno delovanje. Oni su često prave naučne rasprave s katkad novim, a uvek interesantnim, rezultatima o pravcu, obimu, načinu i duhu Jirečkovih istorijskih i geografskih studija. Stoga bi bila šteta ne baciti bar letimičan pogled na njih, da bi se podvuklo ono što je u njima novo ili bar što je spretno rečeno, i da bi se, isto tako, utvrdilo — koje još grane Jirečeka rada nisu bile dosad dovoljno iscrpno i jasno istaknute i karakterisane.

Prva ozbiljna studija o Jirečku izašla je g. 1904., prilikom njegove pedesetgodisnjice u listu »Osvěta«, koji se ponosio njegovim saradništvom i onda, kada je Jireček već bio gotovo sasvim pokidao intimne veze, koje je imao s češkim društvom. Nad studijom stoje slova R. O. (Redakcija »Osvěte«) a napisao ju je Jirečkov prijatelj, urednik »Osvěte«, Václav Vlček, i dao joj natpis: Konstantin Jireček. K jeho 50. narozeninám.¹ To je, faktično, velikim delom Jirečeka avtobiografija,² koju je Vlček malo površnim, novinarskim, načinom rastegao i začinio svojim pikantnim i

¹ Osvěta, XXXIV, (1904.), 677.-89. i 786.-96.

² Jagić V., Josef Konstantin Jireček. Gestorben am 10. Jänner 1918. Separat-
abdruck aus dem Almanach der Akademie der Wissenschaften in Wien, Jahrgang
1918., 7; Murko M., Josef Konstantin Jireček (1854.-1918.), Österreich, I. (1917.), 537.

oštrim primedbama, kroz koje se stalno čuje ovaj glavni refren: Česi nisu cenili Jirečeka koliko je zaslužio, budući da oni uopšte ne umeju ceniti svoje najbolje sinove, pa zato on i nije ostao samo njihov, nego se od njih otudio. Sreća je, što Vlček, očevidno, nije ni izmenjivao, ni retuširao ona mesta iz Jirečekove avtobiografije, gde je govor o nauci, jer ih je držao važnima i principijelno znamenitima, te nam ona predstavljaju najintimnija Jirečekova priznanja o samom sebi i o njegovoj nauci, dok bar ne budu objavljeni njegovi memoari. No, sudeći po dosad izdanim odlomcima iz Jirečekovih pisama, čini se, da ni ti memoari ne će biti mnogo intimni, pa stoga ostaje ova Vlčekova studija osobito zanimljiva i uvek će biti važan deo osnove za upoznavanje Jirečeka i njegova naučnog rada. Naročito su važna u njoj ona mesta, gde je Jireček davao izjave o tadašnjim prilikama među Česima, pa gde je govor o Bugarima, a, razume se, najinteresantnije su koncizne i dobro smišljene Jirečekove intimne definicije o prirodi, načinu i svrsi celokupnog njegova istorijskoga i uopšte naučnog delovanja. Njihova je jezgra ovo: »čisti častiji a bedliviji staré prameny, než moderní knihy a články; bedlivě studovati všecko, bez ohledu na rozmanitost jaziků, ve kterých prameny jsou sepsány; pracovati vždy bez předsevzatých konstrukcí a ideí, a čekati výsledku, který sbíráním materiálu a bedlivým srovnáváním různých dat vypline sám od sebe; neviděti na věcech nikdy více, nežli se viděti dá, a nebudovati fantastické hypothesis, které se bedlivějším studiem nebo nálezem nových materialů proměni v dým a páru; nemařiti času zbytečnými věcmi, jmenovitě ne polemikami.«³ Prilikom Jirečekove pedesetgodišnjice napisao je savesnu studiju o njemu i V. N. Zlatarski, kojoj je priložen spisak dotadašnjih Jirečekovih radova i ocenâ na njih od B. Cvjetkovića i J. D. Nagya.⁴

O šezdesetgodišnjici pak Jirečekovoj izradio je vrlo koncizan i pregledan članak o njemu J. Bidlo za »Časopis Musea Království Českého«, dok je za »Česky Časopis Historický« napisao samo običan referat o Jirečku.⁵ I iz ovih Bidlovih članaka zvuči tužna konstatacija, da Česi nisu ni hteli, ni umeli Jirečeka ceniti i poštovati onako, kako su zasluživali njegov znameniti naučni rad i njegov besprikorni karakter. Bidlo je u svojoj većoj oceni poređao Jirečekove radove po struci, i njegov siguran ton u raspravljanju privukao je manje stručne pisce, da su često Bidla parafrazirali. Zanimljivo je, da su oni pri tome potpuno obilazili jezgru Bidlovih razlaganja o Jirečku i o prirodi njegova naučnog rada. Bidlo, naime, veruje, da je Jirečkov celokupni rad nastavak sjajnih tradicija čeških buditelja ideje o slovenskoj zajednici, i da se Jireček najviše trudio oko izgrađivanja čvrste osnove za zajednički slovenski naučni rad na prošlosti svih Slovena kao celine: »Vědecké, velí, on, bádání Jirečkovó vyrostlo jako přímé pokračování ve snahách českých buditelů-vědců, kteří se minulost svého národa snažili poznávati v širokém rámci světa slovanského, jako pokračování v těch snahách, jejichž najvýznamnějším představitelem byl Jirečekův

³ Osvěta, XXXIV. (1904.), 794.

⁴ Златарски В. Н., Дѣйността на Д-ръ Константинъ Иречекъ въ България. Периодическо Списание, LXVI (1905.), 1.—30. Цвѣтковичъ Б. и Наги И., Трудовѣ на Професора Д-ръ Константинъ Ж. Иречека (1854.—1904.). Приложение къмъ св. 3.—4. отъ кн. LXVI на Периодическо Списание.

⁵ Časopis Musea Království českého, LXXXVIII. (1914.), 245.—56; Český Časopis Historický, XX, (1914.), 364.—5.

děd po přeslici — Pavel Josef Šafařík«. ⁶ Namerno i svesno, međutim, Jireček ovo nije činio, te je — u najboljem slučaju — njegov naučni rad, delom, samo stvarni nastavak napora čeških slovenskih buditelja, ali po duhu nikako, jer su neposredne svrhe njihova i Jirečekova naučnog delovanja sasvim različite. Zato je, svakojako, ovaj deo Bidlovih razlaganja u kasnijim studijama o Jirečeku i ostao nepriljen i neprimećen, te se nije protiv njega ni polemisalo, bar direktno ne, iako je ovo Jagićevo, samo uzgred nabačeno, konstatovanje faktično pobijanje Bidlove teze: »Jireček, veli Jagić, nije bio nikako nalik na svoga deda (P. J. Šafaříka), kako ga bar ja sebi predstavljam po njegovim delima i po njegovoj opširnoj još nedovoljno upotrebljenoj korespondenciji. Unuk nije pošao tragom dedovim. On to nije ni mogao, jer se rodio u drugačijim prilikama, drugom vremenu i s drugačijim duhovnim podobnostima. Kod Jirečeka nema ni najmanjeg traga one panslavističke romantike, koja je punila duhom i oduševljavala njegova deda. Unuka karakteriše kritikizam u svima nazorima, koji se tiču istorijske prošlosti, bez ikakvih subjektivnih osećaja, bez ikakve tuđe u srcu, kao kod njegova deda⁷. U njegovim razlaganjima vlada bezuslovno ocenjivanje istorijskih činjenica po njihovoj vrednosti, ispitano i izmereno strogim zahtevima kritičkog razbora, čisto od ikakvih hipoteza. Jireček je pisao svoja dela za razum i nije se obazirao na srce. Da okarakterišem njegov naučni temperamenat, ispripledaću jedan čudan slučaj: Kada se 1895. svuda slavila stogodišnjica rođenja Šafaříka, bio sam ja ponosit na redak slučaj, što će u našem skromnom Seminaru za slovensku filologiju (u Beču) održati pomen sam unuk velikoga slovenskog naučenjaka. Svakojako nisam bio ja jedini, koji je verovao, da će govornik na svečanosti uplesti u svoje predavanje kakvu interesantnu reminiscenciju o svom dedu iz očinske kuće, jer ga se morao dobro sećati, pošto mu je bilo sedam godina, kada mu je ded umro, pa, ako se ne bi mogao iz dedovih usta ničega setiti, to je bar morao što god čuti od svoje matere o njenom ocu, svome dedu. Mi smo radoznalo izgledali baš take pojedinosti, ali smo se u svojim nadama razočarali: Jireček je svojom poznatom tačnošću razložio sve činjenice iz života Šafaříkova, izbrojio je njegova djela i — ništa više. To je bilo suho, naučno predavanje, kako ga je Jireček shvatio, a mi smo od njega, kao od unuka slavljenoga naučenjaka, nešto sasvim drugo izgledali. U toj se činjenici ogleda njegov karakter — kao »čoveka od nauke«. ⁸ No, nije samo ova činjenica, nego je, kako ćemo videti, celi Jirečekov život i rad dokaz za tačnost Jagićevih konstatacija, koje pobijaju Bidlovo mišljenje bar o duhu Jirečekova naučnog delovanja.

Od ostalih članaka o Jirečeku, koji su izašli za njegova života, imaju naučne vrednosti još oni, što su štampani u »Slovincu« i u »Ottův Slovník

⁶ Časopis Musea Království Českého, LXXXVIII. (1914.), 245.

⁷ Za Jirečeka su imali draži samo naučni uspesi, koje on, i inače, veoma visoko postavlja. Václavu Vlčeku pisao je jednom prilikom ovako: »V literárních pracích nepřisěl jsem všude tam, kam jsem chtěl, a také nejsem jimi sám vždy spokojan. Sláva dle Viktora Huğa je zlatá postel, plná štěnic. Vim také předbře, co je aura popularis: jednou vítají člověka s korontvíčkami o přípitky, a podruhé, jak staří Čechové říkávali, »micejí po něm h-ny«, což nikterak není příjemnější, nežli když po kom házejí kamením: »Bene vixit qui bene latuit«. Osvěta, XXXIV. (1904.), 678.

⁸ Jagić, a. c., 62.—3.

Naučny»,⁹ a svi drugi radovi o Jirečku, koji imaju naučne vrednosti i interesa, nekrolozi su.

Među njima se na prvome mestu moraju spomenuti koliko osećajni, toliko isto temeljni i puni novih data o Jirečku pomeni, što ih je učinio svom učenom prijatelju, Vatroslav Jagić.¹⁰ Posebnu važnost i draž daju ovim Jagićevim člancima njegove lične uspomene na Jirečka i izvaci iz njegovih pisama. Tendencije pak nemaju oni nikakve, najmanje političke, kao češki članci, koji su svi od reda, neki više, neki manje, diktirani i od političkih nazora njihovih pisaca. Jagić je hteo u svojim pomenima prikazati samo Jirečka, kakav je bio kao čovek i koliki kao naučenjak. Hteo je utvrditi, da je kao čovek bio zakopčan i ledeno korektan, a kao naučenjak široka i duboka znanja, trezvenih nazora, tačan do pedantnosti, u svemu odmeren, uvek hladan i rezervisan: »Kod Jirečka je, veli Jagić, sve bilo na dlaku odmereno. Njegovo se divno, neizmerno znanje kretalo u određenim putevima i granicama. Ni više ni manje. On je ostajao uvek kod svog određenog zadatka, kojim je suvereno vladao. Držeći se toga načela, mogao se potpuno predati svojim naučnim istraživanjima, a da se ne zadržava predavanjima o onim predmetima, kojima se nije specijalno bavio, i koji bi ga odvrćali od preduzetih zadataka. Tako shvatanje svojih dužnosti ima prednosti, koje se jasno vide na naučnim radovima Jirečkovim. To bi se moglo nazvati evolucijom mlade naučenjačke generacije, koja nema volje, da se povodi za kakvim bilo osećajima. To je, držim, usavršen metod nemačke nauke, koja je među slovenskim naučenjacima imala u Jirečku svog najsajinijeg reprezentanta. Taj pogled na svoju specijalnu nauku i njezin zadatak tako je potpuno obuzeo Jirečka kao čoveka, da u njemu nije više ostalo mesta za političke i nacionalne misli ili težnje.«¹¹

Po toplom tonu zahvalna sećanja i po ozbiljnosti shvatanja svoga zadatka, dolazi odmah iza Jagićevih članaka opširni nekrolog Jirečku od Matije Murka, koji je očevidno i s uspehom težio da dade ne samo skladan, nego i potpun prikaz Jirečkova života i njegova naučnoga rada.¹² Šteta je, što je — zbog vremena i mesta štampanja — iz ove inače odlične studije ispalo mnogo šta — naročito neki zanimljivi odeljci iz Vlčekove studije — o Česima i Bugarima, što bi inače u ovoj savesnoj radnji vrlo dobro došlo, pa da slika o Jirečku, kao čoveku i naučenjaku, bude još potpunija. Inače se Murko u prosuđivanju Jirečkovih čisto istorijskih radova oslanjao sve na priznate stručnjake, dok je za filološke i naročito za etnografske on sam najkompetentniji i najsavesniji ocenjivač. Zato i

⁹ Slovinac, III. (1880.), 90.—1.; Sa slikom. Ottův Slovník Naučný, XIII., 546 i XXVIII., 712. Sam je Jireček napisao svoju biografiju sa spiskom radova Годнишъак Српске Краљевске Академије, VIII. (1894.), 176.—84., a i Jagić je upotrebio još neki Jirečkov Curriculum vitae, napisan ili za Bečki Univerzitet ili za Bečku Akademiju. Za ostale, manje važne, biografije Jirečkove i članke o njemu: Murko, a. c., 537. i Nagy J. D., Dr. Konstantin Josip Jireček, Vjesnik k. r. hrv. slav. dalm. zemaljskoga arhiva, XIX. (1917.), 316.

¹⁰ Jagić V., Josef Konstantin Jireček. Gestorben am 10. Jänner 1918. Separat-abdruck aus dem Almanach der Akademie der Wissenschaften in Wien, Jahrgang 1918. Ovdje je, uglavnom sažeta sadržina članka: U spomen Konstantina J. Jirečka: Jagić V., Jireček kao čovjek, Savremenik, XIII. (1918.), 120.—2.

¹¹ Jagić, a. c., 63.

¹² Murko M., Josef Konstantin Jireček (1854.—1918.), Österreich, I. (1917.), 537.—97.

jesu u njegovoj studiji najbolji oni odeljci, gde se raspravlja o Jirečkovim delima »Cesty po Bulharsku« i »Das Fürstenthum Bulgarien«. ¹³ To je uopšte najbolje, što je dosad o tim delima napisano, a naročito je zanimljivo ispala Murkova komparacija ova dva dela. On je, naime, tačno dokazao, kako su za našu nacionalnu nauku »Cesty« od neocenjive vrednosti, ali da su »Cesty« od iste take vrednosti i za poznavanje Jirečeka, jer je to jedino njegovo delo s intimnim ličnim crtama, koje su već u »Das Fürstenthum Bulgarien« ili retuširane ili izostavljene, da samo ne ostane u knjizi što lično ili intimno! ¹⁴ Odmah iza ovih Murkovih razlaganja dolaze po spretnosti u prikazivanju i po interesantnim dodacima njegovi nazori o Jirečkovom velikom delu »Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien«, koje je Murko još opširnije razložio u »Časopisu za zgodovino in narodopisje«. ¹⁵

Najopširniji češki nekrolog Jirečku napisao je Josef Páta. ¹⁶ I ovaj je sastavljen po već utvrđenoj češkoj tradiciji. Ima, naime, svoju političku boju. Páta isto tako žali i prebacuje, što Česi nisu umeli Jirečeka dostojno ceniti i poštovati, pa su ga — po njegovu mišljenju — time i oterali Bugarima, u kojih je službu stupio i tamo se mnogo napatilo, da ne dočeka od njih nikakve zahvalnosti, nego još sumnjičenja i pogrde. ¹⁷ Nekrolog je pisan u mutnoj i razdražljivoj političkoj češkoj atmosferi početaka 1918. god., i Páta je imao lepu hrabrost, da i tada bugarsko držanje prema Jirečku oceni onako, kako je ono zaslužilo.

Interesantnih opažanja o Jirečku uopšte ili o pojedinim granama njegova naučnog rada imaju još nekrolozi K. Kadleca, ¹⁸ F. Šišića, J. Nagya i P. Skoka, dok se ostali ne ispinju iznad na brzu ruku sastavljenih članaka bez sadržine.

Imaju se očekivati još nekrolozi Jirečku u almanasima i drugih akademija — ne samo Bečke, koji je Jagić već napisao — kojima je on bio član. Među tima će biti, bez sumnje, naročito zanimljiv Šišićev u Ljetopisu Jugoslavenske Akademije, ako ga bude radio na onako isto širokoj osnovi kao Nodilov.

¹³ Murko, a. c., 563.—72.

¹⁴ »Mehr wie in irgend einem seiner Werke gibt J. hier (sc. in »Cesty«) auch seinen Gefühlen Ausdruck. Er begeistert sich ebenso für die idyllischen Landschaften Bulgariens als für seine grossartigen Urwälder und seine Gebirgswelt, spricht oft von herrlichen Aussichten und bringt häufig so poetische Schilderungen, dass sie nicht umsonst in bulgarische Lesebücher übergegangen sind. Doch gerade hier müssen wir auch hervorheben, dass viele dieser Züge im Auszug des »Fürstenthums Bugarien« stark verwischt oder ganz unterdrückt sind, namentlich alles Persönliche und Intime«. Murko, a. c. 567.

¹⁵ Murko M., Kultura starosrbske države, Časopis za zgodovino in narodopisje, XII. (1915.), 123.—53.

¹⁶ Páta Josef, Konstantin Jireček, Osvěta, XLVIII. (1918.), 135.—41., 207.—14. i 291.—8.

¹⁷ Páta, a. c., 297.—8.

¹⁸ Kadlec K., Konstantin Jireček, Český časopis Historický, XXIV. (1918.), 1.—12; U spomen Konstantina Jirečeka: Šišić F., Konstantin Josip Jireček kao historik, Savremenik, XIII. (1918.), 113.—20., Nagy J. D., † Dr. Konstantin Josip Jireček, Vjesnik kr. hrv. slav. dalm. zemaljskog arhiva, XIX. (1917.), 308.—16., Skok P., Dr. Konstantin Jireček, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini, XXX. (1918.), 329.—31. Byzantinische Zeitschrift, XXIII. (1914.—20.), 523., doneo je, na žalost, samo nekoliko rečenica bez sadržine od A. H(eisenberga) kao nekrolog svome odličnome saradniku.

II.

Nepokolebiva metodičnost i čelična konzekventnost u načinu Jirečkovih naučnih istraživanja i u načinu njegova naučnog prikazivanja tako su solidne i toliko visoke vrednosti, da te osobine očevidno nisu stečene samo ličnim naporima, nego su i nasleđene i primljene od porodica, iz kojih je Jireček potekao, a u kojima su se one dugo negovale i oplemenjavale, te je on tako u nauku već poneo jasnu i određenu predispoziciju za svoj način naučnoga rada, koju je, kasnije, sam svesno razvijao.

Jireček je, kako L. Leger uvek naglašava, član naučenjačkih dinastija: Rodio se 24. julija 1854. god. u Beču od matere Božene,¹⁹ kćerke Pavla Josifa Šafařika, velikog slaviste i oca srpske književne istorije, i od oca Josifa, iz porodice Jirečeka, koja je dala češkoj i uopšte slovenskoj nauci dva dobra istorika, naročito pravna, njega samoga i njegova brata Hermenegilda. Obe se porodice pored širokih naučnih interesa imale i duboko slovensko osećanje i naročiti interes za Južne Slovence. O P. J. Šafařiku, dedu Jirečkovu, je to toliko poznato, da nije potrebno još naročito ređati dokaze o njegovu slovenstvu i osobito o ljubavi spram Jugoslovena. Ali je i otac Jirečekov, Josif, već drugim izdanjem Šafařikove Istorije književnosti Južnih Slovena pokazao naročiti interes za nas, a o dobroj upućenosti u prošlost Srba najbolje svedoči njegova odlična knjižica: *Actenmässige Darstellung der Verhältnisse der gr. n. u. Hierarchie in Oesterreich, dann der illyrischen National-Congresse und Verhandlungs-Synoden* (1860); to je plod njegovih — najviše arhivalnih — studija, koje je on činio, da bi kao referent o našim poslovima u austrijskom ministarstvu prosvete u Beču mogao imati samostalno i dobro fundirano mišljenje.

Prvo detinjstvo Jirečekovo i zanimljivu — donekle egzotičnu — sredinu u Beču u kojoj je odrastao, opisao je veoma plastično Jagić, služeći se pismima Šafařikovim i, istina, mršavim beleškama samoga Jirečeka. Još kao dečak, koji je zbog brzine shvatanja i množine znanja bio proglašen za čudo od deteta, bio je Jireček mnogo osamljen i silom u porodicu i sam u sebe povučen, jer je i osnovnu školu i gimnaziju svršio kao privatista.²⁰ Neprestano samo sa starijim, onda, čuvan i zaklanjan, kao slabunjavo jedino muško dete u porodici, morao je Jireček postati starimali. Dečijih uživanja za nj nije mnogo bilo, kao ni dečijih maštanja i junačenja, nego je, uvek medju starijima, i sam primio njihove interese i njihovu odmerenu prisebitost. Pošto su glavni duhovni interesi u roditeljskoj kući bili naučne prirode, to je i Jireček još kao deran ušao u nauku. Uveo ga je pak sam Đura Daničić, kada je po njegovu prepisu publikovao Proroštvo despota Stefana Lazarevića i ispratio ga ovim rećima: »Unuk Šafařikov Jos. K. Jireček, koji, prem da još mlađahan već duboko poćinje roniti u starine slovenske, naročito srpske, obradova me lane (1870.) iznenada poslavši mi pomenuti ćlanak iz hodoškoga rukopisa vas, koliko ga u rukopisu ima, na ćemu mu od mene velika hvala.«²¹ Pisu je tada bilo šesnaest godina, i bio je još u gimnaziji, ali je već — osim ovoga priloga — bio izradio ćitav niz prikaza iz srpsko-hrvatske i bugarske književnosti za »Ćasopis Musea Království Českého.«²² Godine 1872. već je izdao Biblio-

¹⁹ O udaji Božene Šafařikove za Josifa Jirečeka: Jagić, a. c., 4.—6.

²⁰ Jagić, a. c., 6.—11.

²¹ Daničić Gj. Proroštvo despota Stefana Lazarevića, *Starine*. IV., 81.

²² Spisak tih prikaza: Цвѣтковичъ Б. и Наги И., a. c. 8., (1).

grafiju moderne bugarske literature,²³ iako je tek te godine stupio na Praški Univerzitet. Tamo je učio istoriju, geografiju i filologiju, sve do god. 1875., kada je svoje studije na univerzitetu završio. Pošto je Jireček došao već kao iskristalisana ličnost na univerzitet, s tačno određenim planom za rad, to su, razume se, njegovi nastavnici imali mali uticaj na pravac i način njegova rada. On je nastavljao što je i kako je u roditeljskoj kući bio započeo: Izrađivao je vrlo savesne i pregledne referate o delima iz južno-slovenske književnosti, a god. 1874. izdao je već *Tipik Sv. Save za manastir Studenicu*.²⁴ Te iste godine je posetio ujaka, dra. Janka Šafařika, materina brata od strica, u Beogradu i obišao je lep deo Srbije. Taj je put opisao iduće godine u listu »Osvěta«, kome je ostao veran saradnik, te je njime započeo naročitu granu svoga rada — tačne putopise, sa sjajnim istorijskim reminiscencijama.²⁵

Dotle su mu naučni interesi bili podjednako podeljeni na Srbe i Bugare, a otad prevlađuju — za neko vreme — bugarski, valjda zato, što je bugarska istorijska nauka bila sasvim neobrađeno polje rada, dok je srpska nacionalna nauka imala već lep broj radnika. Istina, redovno mala znanja, uskih interesa i bez čvrsta naučnog metoda. No svejedno je položaj srpske istorijske nauke bio tada nesravnjivo bolji od bugarske, i Jirečeka kao da je baš to privlačilo, da i sa svojim snagama pomogne izvlačenju Bugarske i Bugara iz tame zaborava na istorijsko svetlo. Jedinu svoju čisto filološku radnju posvetio je on 1875. bugarskom,²⁶ a 1876. izašla je njegova disertacija: »Dějiny národa bulgarského«, koju je on sam preveo na nemački i izdao iste godine s natpisom »Geschichte der Bulgaren«.²⁷

To je mal' te ne jedinstven slučaj, da mlad naučenjak promovira s velikim, dobro izrađenim delom iz dotle sasvim zapuštene naučne oblasti. Kao što je, isto tako, redak slučaj, da je jedno delo odmah pribavilo piscu svetski ugled kao ovo Jirečeku.

Težeći, da svojim studijama dade što prostraniji obim i da skupi za njih što više komparativnog materijala, koji će njihove rezultate učiniti nesumnjivim, izradio je Jireček 1877. svoju kapitalnu studiju: »Die Heerstrasse von Belgrad nach Constatinopel und die Balkanpässe«, na osnovu koje se habilitirao kao docent za geografiju i istoriju jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Pragu. Sam Jireček bio je ovom studijom mnogo zado-

²³ Bibliographie de la littérature bulgare moderne 1806.—1870., par J. K. J. — Книгописъ на новобългарската книжнина 1806.—1870. Събралъ I. K. I. Притурка къмъ 7. и 8. кн. на »Периодическо Списание«, Браила.

²⁴ Гласник Српског Ученог Друштва, XL., 132.—81.

²⁵ Srbsko, země i lid, Osvěta, V. (1875.), 321.—38., 416.—30., 498.—505. i 586.—94.

²⁶ Starobulharské nosovky, Časopis Musea Království Českého, XLIX., (1875.), 325.—30.

²⁷ Spisak prevoda, oscena i prikaza: Цвѣтковичъ Б. и Наги И., а. с. 7.-9. О najboljem dopunjenom, ruskom prevodu: Jagić, а. с., 15.—8. Zanimljivo je, da niko nigde ne spominje srpske izvode iz Jirečekove Istorije Bugara, za koje ni on sam, bez sumnje, nije znao, jer materijal u bibliografiji njegovih radova od Cvjetkovića i Nagya potiče od samoga Jirečeka. Pa ipak ima dva velika srpska izvoda iz Jirečekove Istorije Bugara. Obadva je izradio Milan Savić i publikovao jedan u listu »Zastava«, krajem 1876. i početkom 1877., a drugi je izdao kao prilično poznatu zasebnu knjigu: Историја бугарског народа до пропасти државе му. Нови Сад, 1878. U uvodu ovoj knjizi stoji sasvim jasno, da su obadva ova spomenuta rada »prosto izvod iz znamenitog dela Konstantina Jirečeka »Geschichte der Bulgaren«.

voljniji nego li Bugarskom istorijom, za koju nije mogao sabrati izvore i literaturu po svojoj volji, i koju je on smatrao samo spretnom kompilacijom.

Zimskog semestra 1878./9. počeo je Jireček predavati na Praškom Univerzitetu (onda još nepodeljenom nemačko-češkom), ali nije bio oduševljen radom u zavodu, gdje je atmosfera zbog političkih trvenja između Čeha i Nemaca i zbog razbuktales polemike oko Zelenohorskog i Kraljedvorskog Rukopisa bila neizdržljiva, naročito za Jirečeka, čiji se otac bio angažirao na strani pristalica avtentičnosti Rukopisâ, te dočekaao zato grube pogrde i nesmiljena ismehavanja.²⁸ Jireček se tešio putovanjima i studijama u dalmatinskim arhivima, najviše Dubrovačkom. Vidljivi i odlični plod tih studija bila je 1879. temeljna razprava: »Die Handelstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters« (Abhandlungen der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften VI Folge, 10. Band. Classe für Philosophie, Geschichte und Philologie. Nr. 2.), koja je tako savesno izrađena, da je 1916. sasvim neizmenjena mogla biti preštampana.²⁹ Kao početak i preteča kasnijih Jirečkovih studija o Romanima na Balkanskom Poluotoku, a posepce u Dalmaciji, izašla je iste godine njegova rasprava: »Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa« (Sitzungsberichte der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag). To su sve plodovi studija u Dubrovačkom Arhivu, koji je Jirečeka mnogo zanimao i velikom ga radošću punio, te je — kao iz zahvalnosti — iste godine publikovao i dva odlična rada o Dubrovniku: »Nastojanja starijih Dubrovčana oko raširenja granice«. (Slovinac, II. (1879.) 58.—9. i 75.—6. i »Dubrovnik« (Osvěta, IX. (1879.), 9.—25.). No od svih otkrića u Dubrovniku, čini se da ga je ipak najviše obradovalo, što je bio tako srećan, da nađe ugovor, što ga je sklopio Dubrovnik sa Stefanom Prvovenčaninim, spram koga je on kroz celi vek sačuvao vrlo dirljivu simpatiju, jednu od malo njih, koju nije umeo potpuno zatajiti, čak ni prikriti.³⁰

Ovo je poslednja veoma plodna godina³¹ iz Jirečkovih mladih dana, jer iza nje dolazi doba bugarske tame, u kome — bar ispočetka — Jireček nije mogao naučno raditi.

Pored malog broja i slaba kvaliteta tadašnjih bugarskih kulturnih radnika morao je Jireček privući pažnju bugarskih krugova na sebe već svojom Bibliografijom novije bugarske književnosti, a, razume se, još više svojom Bugarskom istorijom. Rajičeva Istorija Bugara, u njegovoj velikoj Istoriji, kao i Neškovićev izvod iz nje, bili su tako malo poznati, a Pajsijeva istorija toliko nedovoljna, da se uopšte verovalo, kako je Jireček prvi bugarski istoričar, iako je on tada, pored Marina Drinova, bio samo

²⁸ Jagić, a. c., 21.—4.

²⁹ Na natpisnom listu ovoga izdanja stoji: »Mit Bewilligung der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften und des Verfassers veranstalteter Neudruck, Prag 1916., Taussig & Taussig«.

³⁰ Уговор Стефана Првовенчаног са Дубровчанима из год. 1215.—1219., Гласник Срп. Учен. Друштва, XLVII, 304—12. У писму Јагићу назвао је Јиреček овај уговор »Haupttrophäe der Arbeit jenes Jahres (1879)«. Jagić, a. c., 21.

³¹ Те је године Јиреček публиковао још ове радове: *Altslavische Handschriften in England*, *Archiv für slav. Phil.*, III. (1879.), 131.—3., *Epidaur, Srětozor*, br. 2., 4.—5.; *Bosna i Hercegovina za středověku*, *Časopis Musea Království Českého*, LIII. (1879.), 267.—88; *Die Slaven*, *Jahresberichte der Geschichtswissenschaften*, I, 393.—400; *Zur Chronologie der serbischen Könige*, *Archiv für slav. Phil.*, III. (1879.), 220.—1. i још неке sitnije радове.

jedini ozbiljni radnik na polju bugarske prošlosti.³² God. 1878., oslobođenja Bugarske, napisao je on koncizno i pregledno jedan članak: »Knjižechi bulharské« (Osvěta V.—VI.), koji je odmah priznat kao najbolje što je dotle uopšte o Bugarskoj ukratko napisano. Nikakvo čudo, stoga, što je mladi pisac, inicijativom Marina Drinova, pozvan u Bugarsku, da je pomogne izgrađivati i da tamo započne s udaranjem temelja prosvetne politike zemlje, čiju je prošlost odlično znao. No to bi mu znanje bilo od male koristi, i da tursko robovanje nije srednjevekovne Bugare mnogo izmenilo, jer je tadašnjim političarima do zbiljske bugarske prosvete bilo veoma malo stalo!

Da je bio sa svojim položajem i sa životom u Pragu zadovoljan, teško da bi Jireček uopšte primao ovaj poziv, jer je očevitno znao, da ga trnovita staza tamo čeka i mnogo se lomio — da li da pođe? Naposljetku se ipak odlučio i s 1. (13.) nov. 1879. postao je kontraktualni generalni sekretar ministarstva prosvete, da od aprila 1881. do junija 1882. sam bude čak ministar prosvete, a potom, do 1. sept. 1884., direktor Narodne biblioteke. Tada je pak napustio bugarsku službu, jer dulje ni duhovno ni telesno nije mogao izdržati, a najviše se bojao sukoba radi Istočne Rumelije, koji su već tada svoju senku pred sobom pružali, i on ih nije hteo dočekati.

Iz ugledne, ugađene porodice, rođen u Beču, gde se izumiralo od učtivosti, koja je graničila već na afektaciju, kao sin visokog austrijskog činovnika, koji je neko vreme bio austrijski ministar prosvete, morao je Jireček bugarsku transplantaciju veoma teško osećati. Njemu se već Prag činio neotesan, grub i bodljikav — a tek Sofija! Pa politika tih dana u Bugarskoj, koju on zove »karnevalom slobode!« Nenatkriljiva, groteskna komičnost čitave sredine svejedno nije nikako mogla zabašuriti sve neugodnosti života u nekulturnom društvu, među političkim obešenjacima, gde su pravi ljudi bili najveća retkost: Nepoverljivost i želja za podvalom išle su pred svacim što bi god Jireček započeo, a pratila ih je nevidavnost i besramna nezahvalnost. Jireček je radio sve — od učenih izveštaja za neobrazovanog kneza, pa do predavanja u gimnaziji. No svejedno je ostao u očima većine Bugara tuđa gladnica, strana golja, koji je došao, da se bugarskog hleba najede, da Bugare zakine i Bugarsku opljačka.³³ Jireček je to toliko teško osećao, da je celi svoj život i rad u Bugarskoj smatrao izgubljenim.³⁴ No nije tako. Jer, on je, prvo, proširio svoje znanje o Balkanskom Poluotoku i o ljudima na njemu, što je za njegov kasniji naučni rad bilo od najveće koristi, i bilo po sebi dovoljno, da se njegovo bavljenje u Bugarskoj ne proglasi besplodnim. Onda je, drugo, Jireček svojim radom ipak pomogao podizanju bugarske prosvete, naročito otvaranjem osnovnih i srednjih škola, koje su po njegovim planovima osnivane i uređivane, iako ga bugarska istorija škola ni jednim slovom ne spominje.³⁵

³² V. Vlček je preterao, kada je pisao o potpunoj novini Jirečekova rada oko bugarske prošlosti: Osvěta, XXXIV. (1904.), 684. Murko je, razume se, ovo mesto iz Vlčeka sveo na pravu meru i mnogo ga opreznije i tačnije preneo u svoju studiju: Österreich, I. (1917.), 545.

³³ V. Vlček je po Jirečekovim informacijama ovo napisao o držanju Bugara spram stranaca u službi Bugarske: »Ideji a práce cizinců vůbec oceniti neuměli. Opposiční listy, jmenovitě kromě Sofie, zuřivě psaly proti všem cizozemcům v Bulharsku, jako bi vypuzením jich mohly nastati právě zlaté časy«. Osvěta, XXXIV. (1904.), 688.

³⁴ I. Jagić (a. c. 37.) je morao korigirati Jirečekovo malo sangvinično mišljenje, da su bugarske godine za nj sasvim izgubljene.

³⁵ Páta, a. c., 298.

Svikao na pedantan naučni rad i uglađene društvene forme, osećao se Jireček veoma nelagodno u bugarskom zagušljivom haosu. Osobito nije mogao podnositi bugarsku inteligenciju, o kojoj piše u jednom sjajnom pismu Jagiću 5. avg. 1880., da je mešavina površne evropske pseudocivilizacije s duboko ukorenjenim ostacima grčke i turske »kulture«. To su ljudi, koji vole ćef i novac, lenost i laž, u čijem bi se srcu uzalud tražilo „τὸ φιλόδηρον“, taj najlepší ukras zapadnoevropskog obrazovanja.³⁶ Bojao se, da će se sasvim zapustiti i naučno zabataliti, jer da je izgubio vezu s društvenim i naučnim životom Evrope. Nema više, jada se, ni nepretrgnute bibliografske orijentiranosti, koja je podloga svakoga naučnog rada.³⁷

To su već bili znaci kidanja s Bugarskom, koje je — zbog Jirečekova blaga temperamenta — došlo ipak tek 1884. god., kada ga je zaplašila politička nesigurnost, koju on nikako nije mogao trpeti.

III.

1. oktobra 1884. zauzeo je on, iza ovog nemilog prekida, katedru opšte istorije s osobitim obzirom na istoriju Slovena i na istoriju Balkanskog Poluotoka na Praškom Univerzitetu. No već od početka se nije ni na ovom mestu dobro osećao. Čak je govorio, da se samo iz bugarskog haosa vratio u češki, koji je oko Univerziteta bio najgušći. Tu je još besnela borba oko Zelenohorskog i Kraledvorskog Rukopisa, i žestoki udarci padali su baš po njegovu ocu, koji su se nelojalno nastavili čak i iza njegove smrti, 25. nov. 1888. To je Jirečeka ljuto peklo, i on se nikako nije mogao uživeti u praške — po njegovu mišljenju sitne i pakosne — prilike. Nezasadovoljan s ratobornim drugovima na Univerzitetu, kojih interes za veliku borbu oko Rukopisa on uopšte nije razumevao, nije Jireček bio oduševljen ni s đacima, koji nisu imali interesa za njegova pedantna, veoma specijalna predavanja, najviše iz istorije Vizantije, koju on nije mogao njihovu razumevanju približiti. Tek što je bio ušao u puni život, on se već bio okrenuo od borbe u njemu i tražio utehe u kabinetskim naučnim istraživanjima i u putovanju.

Publikovani pak radovi ovih godina veoma su interesantni i dadu se jasno podeliti na dve grupe: U jednoj su oni, gde je obrađen materijal u Bugarskoj sabran: »Der Ursprung des Namen der Rupci in der Rhodope« (Archiv für slav. Phil., VIII. (1885.), 96.—9., »Conventionelle Geheimsprachen auf der Balkanhalbinsel . . . (Ib. 99.—102.), »Ein kirchenslavischer Druck aus Karlsburg vom J. 1572.« (Ib. 132.), »Eine altserbische Glockeninschrift« (Ib. 133.—4.), »Archaeologische Fragmente aus Bulgarien« (Arch. epigr. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn, X. (1886.), »Na makedon-

³⁶ Jagić, a. c., 30.

³⁷ »In das bulgarische Chaos . . . geraten, habe er fern vom sozialen und wissenschaftlichen Leben Europas ganz die Fühlung mit dem, was er früher war, verloren; verloren die ununterbrochene bibliographische Orientierung, die doch die Grundlage einer jeden wissenschaftlichen Arbeit bildet«, Jagić, a. c. 29. V. Vlček je pak, bez sumnje iz Jirečekove avtobiografije, ovo o njemu napisao, da bi utvrdio, koliko je Jireček cenio poznavanje izvora i literature: »Svým žákům vždy objasňoval, jakou důležitost má při vědeckých studiách znalost literatury se studiem bibliografickými«, Osvěta, XXXIV. (1904.), 794. Kada je već Jireček veoma retko pisao što o češkoj literaturi, onda je baš izabrao da prikaže Zibrtovu Bibliografiju i da naglasi, kako bi za južnoslovensku istoriografiju bilo tako delo veoma nužno: Archiv für slav. Phil., XXII. (1900.), 316.—7. To je svoje jađanje ponovio Jireček i u uvodu uz prvu svesku svoje Istorije Srba.

ských hranicích, (Osvěta, XVI. (1886.), 1.—15., 105.—23., 211.—26. i 614.—33., dok su na drugoj sabrani plodovi arhivalnih studija u Dubrovniku: »Die Beziehungen der Ragusaner zu Serbien unter Car Uroš und König Vlkasín 1355.—1371. (Sitzungsberichte der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Prag 1885.), opširnije češki: »Srbský cár Uroš, král Vlkasín a Dubrovčané«. (Časopis Musea Kral. Českého, LX (1886.), 1.—26., 241.—76., — potom još ovi radovi: »Der Grossvezier Mehmed Sokolović und die serbischen Patriarchen Makarij und Antonij (Archiv für slav. Phil. IX. (1886.), 291.—7., »Zur glagolitischen Handschriftenliteratur (Ib. 307.—8.), a u »English Historical Review«, oct. 1886. napisao je Jireček uz članak: Bryce J., Life of Justinian by Theofilus svoje dodatke: Notice concernant la Vita Justiani avec les explications du Mar-navich dans un M. S. de la bibliothèque Barberini à Rome. Sa spomenutom raspravom o caru Urošu je Jireček na jednostavan i siguran način učinio kraj žučnim prepirkama o načinu smrti Uroševe, jer je nesumnjivo utvrdio — što je I. Ruvarac tačno slutio i dobro dokazivao — da je Uroš nadživeo Vukašina, koga je narodna tradicija proglasila njegovim ubicom.

Glavna briga, međutim, Jirečekova još je bila da obradi u celini ogromni naučni materijal, što ga je poneo iz Bugarske. O tom je on ovako pisao Jagiću 17. febr. 1885.: »Ja bih rado opet što poslao (za Arhiv), ali zasad imam veoma mnogo posla, a osim toga izgubio sam nešto od poverenja u sama sebe, jer ima mnogo novog, što ja još nisam pročitao, a in republica literaria vredi uvek kao veliki greh, ako se previdi čak i neznatna rasprava. Materijala imam dosta. Prvo moram izraditi svoj putopis (biće velika knjiga, možda u dve sveske), dok se još svake sitnice napamet sećam. Osim toga imam nekoliko starih nesvršenih radova, koji mi već šest godina leže na srcu, i kod kojih sam možda već izgubio prioritet«. ³⁸ 6. jan. 1888. pisao mu je opet: »Sada tek štampam svoj putopis kroz Bugarsku. Dva su tabaka već gotova, a biće ih četrdeset. Nisam nikakav prijatelj debelih knjiga, a sad sam i sam taku napisao«. ³⁹ Knjiga je doista velika, ali sa skromnim nadpisom: Cesty po Bulharsku. ⁴⁰

Faktično je to svestrana monografija o Bugarskoj, ne samo po rado-znalom interesovanju pisca, nego i po faktičnoj mogućnosti, da svoje široke i duboke interese tačno, plastično i lepo prikaže. Ta se svestranost vidi već iz natpisa preradenog nemačkog izdanja, u kom je sve lično i intimno brisano, a moderna opet bugarska istorija dodana, pa je s toga i stavljen ovaki natpis: Das Fürstenthum Bulgarien. Seine Bodengestaltung, Natur, Bevölkerung, wirtschaftliche Zustände, geistige Cultur, Staatsverwaltung und neueste Geschichte. (1891.). Već smo spomenuli, da je obadva dela brižljivo prikazao Murko, koji se trudio, da objasni njihovu važnost i ovim citatom iz poslednjeg dela, aktuelnim onda kao i danas: »Osim Bugara, veli Jireček, bore se oko Makedonije i Grci i Srbi, pri čemu se zbog jezičnih granica, oblika dialektata, istorijskih reminiscencija i prava iz srednje-vekovne grčke, bugarske i srpske istorije vode čitavi ratovi s perima. No

³⁸ Jagić, a. c., 36. Jireček se još 1878. tužio Jagiću, kako on sporo radi: »es gebreche ihm an Musse, um alles zu verarbeiten, denn er benötige bei seinen Arbeiten mehr Zeit als so mancher andere, er sei leider ein sehr pedantischer und skeptischer Arbeiter«. Ib., 24. Isp. i Ib., 64.

³⁹ Jagić, a. c., 37.

⁴⁰ Novočeská bibliotéka vydávána nákladem Musea Království Českého. Číslo XXVII. O prevodima i izvodima: Црѣтковичъ Б. и Наги И., a. c., 15.

teško ipak da će se sudbina ovih zemalja odlučiti filološkim disertacijama i jezičnim kartama, a ne u vrtlogu budućih bitaka«. ⁴¹

Još nekolike godine navraća se Jireček pokatkad Bugarskoj i obrađuje pogdjekoje sitnije pitanje, koje mu je otpalo od glavnih radova, ^{41a} no glavna njegova pažnja okreće se zapadnim delovima Balkanskog Poluotoka, naročito istoriji Srba i Dubrovnika. On postaje, kako se sam jedamput izrazio, balkanolog, kome je u sredini interesa srpska istorija, koju on ne obrađuje jednostrano i s uskim horizontom, no na širokoj osnovi opšte istorije, ⁴² oslanjajući se naročito na vizantinsku istoriju, i razjašnjavajući je odličnim komparacijama okolnih istorija, onda, istorijama istoplemenskih i ravnokulturnih naroda. Prostrano opšte znanje, a naročito istorijsko, dalje, solidno poznavanje svih jezika balkanologu potrebnih (čak donekle i turskog, rumunskog i mađarskog) i čvrst istorijski metod, davali su Jirečeku mogućnost, da temeljno i plodno raspravlja najteža pitanja iz srpske prošlosti bez velike huke i buke, koju su unosili u našu historiografiju strasni diletanti i ratoborni filolozi. Ove poslednje Jireček naročito nije mario i nikako nije cenio njihova petljanja oko istorije, nego je naglašavao, da su istoričaru potrebni sasvim drugi kvaliteti i drukčija znanja, nego što se to još onda u nas mislilo. Iako je i sam Jagić filolog, pisao mu je Jireček 1888. odlučnije nego što je to inače njegov običaj, da je on protiv mešanja istorijskih i filoloških disciplina, »jer ja držim, veli on, da istoričar mora biti mnogo više upućen u juridička i državnopravna pitanja nego što je to dosad kod nas bio običaj«. ⁴³ To je znamenita novina, što ju je Jireček uvodio u našu istorijografiju, koja je — gotovo — bila postala jedna grana filologije, te se, sapeta nepodesnim metodima i ograničena uskim filološkim vidicima, nikako nije mogla razvijati. Druga, još važnija, novina, koju je Jireček svesno, iako ne s mnogo hvale, unosio u našu historiografiju, bila je sistematsko proučavanje arhiva i savesna upotreba arhivalne građe u istoriji. Ne da i do tad nisu kod nas arhivi proučavani, i da se njihovim blagom nije koristilo, proučavani su, ali ne sistematski, nego s nogu, s malo znanja i s jednostranim interesima. Jireček je pak prvi ušao u naše dalmatinske arhive, naročito dubrovački, sa svestranim i razgovetnim interesima i prvi je umeo sve što bi našao valjano razumeti, na pravo mesto staviti, i spretno upotrebiti. Da ne spominjemo njegovo solidno paleografsko i filološko znanje, koje mu je davalo materijalne mogućnosti, tako reći, da se koristi s arhivalnom građom, mnogima već zbog

⁴¹ Murko, a. c., 571.

^{41a} Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen sowie über die Völkerschaften der sogenannten Gagautzi und Surguci im heutigen Bulgarien. (Sitzungsberichte (21. Jänner 1889.) der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften. 1889.). Ethnographische Veränderungen in Bulgarien seit der Errichtung des Fürstenthums. Österreichisch-ungarische Revue, Nov. — Dec. 1890.

⁴² Jagić, a. c. 43. Tihi i učtivi Jireček umeo je — što ja znam — samo onda planuti, ako bi ga ko zlonamerno oslovljavao kao filologa — to nije mogao podnositi. Kasnije je on, zato, i preneo središte svoga rada iz Seminara za slovensku filologiju na Bečkom Univerzitetu u Institut za istočnoevropsku istoriju na istom Univerzitetu da se jedamput otrese i sumnje — za nj nepodnošljive — da je on filolog; za provizornog načelnika Instituta imenovan je Jireček još avgusta 1907., pa je na tom i ostalo, i definitivno postavljenje nije nikad došlo: Murko, a. c., 575. U početku svog naučnog rada nije se Jireček toliko otrešao filologije; Jagić, a. c., 18.

⁴³ Jagić, a. c., 43.

neveštine čitanja i nemogućnosti razumevanja nepristupačnom. Svejedno je on pisao 29. dec. 1891. veoma skromno Jagiću: »Ove godine sam izveo u Dubrovniku Srednji Vek do kraja. Ja se barem nadam, da mi se ništa važnije nije izmaklo. Sada izrađujem registar imena i stvari za moje ekscerpte. Po tom će se tek morati pristupiti pravome poslu«. Radeći na ovaj način, s odličnom spremom, sa širokim interesima i dobrim metodom, mogao je Jireček zasuti našu nauku otkrićima, velikim iznenađenjima i znamenitim korekturama. Razume se, da je u tom bio zavisao od svoga materijala i da je mogao najbolje priloge dati za upoznavanje naše prošlosti na zapadnoj okrajnici Balkanskog Poluotoka, za koju je imao najviše istorijske građe, dok su mu izvori, idući istoku, bivali sve ređi, pa zato i prikaz prošlosti ovih krajeva sve bleđi. To nije držao na umu Murko, kada je žalio što Jireček nije prosuo podjednako intenzivnu svetlost na celu našu etničku oblast.

Zasad je on još skupljao materijal i obrađivao specijalna pitanja,⁴⁴ na kojima se, međutim, već jasno vidi da baziraju na arhivalnoj građi iz zapadnih naših arhiva i da se najviše tiču naših zapadnih zemalja. Naročito mnogo svetlosti je rasuo iznad naše prošlosti Jireček u svojoj publikaciji: »Споменици српски« (Споменик Срп. Краљ. Акад. XI.), čiji je uvod jedinstveno dobra genealoška rasprava, s rezultatima, koje je, istina, I. Ruvarc često dobro naslutio, ali Jireček ih je sada nesumnjivo utvrdio. Jedno zamršeno pitanje iz genealogije Nemanjića rešio je Jireček jednostavnim i sigurnim potezom u raspravi: »Толъен, син княза Мирослава Хумског (Глас Срп. Краљ. Акад. XXXV), opet s pomoću rukopisnog materijala. Istih godina, kada i ova dva znamenita rada, publikovao je Jireček — pored ostalog — dve odlične rasprave, jednu iz istorije Dubrovnika: »Poselstvi republike dubrovnické k cisařovně Katařině II. v. l. 1771.—1775. (Rozpravy České Akademie . . . I, Roč. II, č. 2.), o odnošajima između Jugoslavena i Rusije, i drugu, nama još miliju, o odnošajima između nas i Čeha: P. J. Šafarik mezi Jihoslovany. (Osvěta, XXV, 1895.)

Iza ove najplodnije godine u Jirečekovu naučnom radu dolazi jedna oduža pauza — bez većih radova — koja je u vezi sa spoljašnjim promenama u njegovu životu. Za njegovu blagu i bojažljivu prirodu sasule su se te izmene na nj odviše naglo i veoma nemilostivo, te je on pod njima mnogo trpeo. Malo iza povratka u Prag umro mu je otac, pa je s time bio njegov spoljašni način života sasvim izmenjen, a duhovno je mnogo podnosio što protivnici očevi nisu ni pokojnika na miru ostavljali. Ni njega nisu voleli, ali njegov korektni, bestrastni karakter i uglađena povučenosť nisu im davali prilike, da ga otvoreno napadaju. Osećali su se, međutim i on i velika većina njegovih drugova na Univerzitetu kao protivnici, i Jireček je imao jedva nekoliko ljudi u Pragu s kojima se razumevao.⁴⁵ Sa studentima

⁴⁴ Reiterspiele im mittelalterlichen Serbien (Archiv für slav. Phil., XIV. (1892.) 73.—5. i dodatak ovom članku: Ib., 457.—9.), Stanjanin (Ib., 75.—7.), Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik (Ib., 255.—77.); Eine Urkunde von 1238.—40. zur Geschichte von Korfu (Byzantinische Zeitschrift, I. (1892.); 336.—7.); Glasinac u srednjem vijeku (Glasnik Zem. Muz. u Bosni i Hercegovini, I. (1892.), 99.—101.); Властела Хумска на натпису у Величанима (Ib., 279.—85.) obadva posljednja članka su izašla i u »Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien u. Hercegovina, II. (1894.), 320.—2. i III. (1895.), 474.—81.

⁴⁵ Evo kako su kolege u Pragu postupale s Jirečekom: On je bio dobio dopust za celu 1890. god., a oni su ga nato izabrali za dekana za 1889.—90! Jireček je pak dao ostavku na dekanat i još više se razišao s kolegama, koji su jedva čekali, da on

neće biti da je bilo mnogo bolje: Doba prostranih slovenskih koncepcija i smelih panslavističkih maštanja bilo je tada u Pragu prestalo. Hučno i malo grubo je ulazila nova epoha — sitnoga trezvenoga češkoga rada za Čehe, te je Jireček sa svojom maglovito definiranom katedrom morao postajati teško shvatljiva i pomalo egzotična pojava. Položaj, dakle, ni najmanje prijatan.

Jagić, svejedno, tvrdi, da on nije bio vođen ovim prilikama — kao što mu se prebacivalo — kada je poduzeo korake, kako bi doveo Jirečeka u Beč. On veli, da nije hteo iskoristiti prekarnu situaciju Jirečkovu u Pragu i steći na taj način jednu odličnu akviziciju za Bečki Univerzitet, nego da je u svom nastojanju, da dovede Jirečeka u Beč, vođen samo naučnim razlozima.⁴⁶ Faktično su i ti govorili za prelazak Jirečkov u Beč. Jer, kao južnoslovenski istoričar i vizantolog morao je u ono doba računati na veći interes i na znamenitiji uspeh u Beču, gde je bio gros jugoslovenskih studenata, nego li u Pragu, koji je stupao u periodu uske, namerne, nacionalne trezvenosti i nekog svetog češkog egoizma.⁴⁷ Jagić je pak nameravao da se osnuje u Beču katedra za slovensku istoriju, na koju bi se onda Jireček pozvao, ali je u svojim namerama samo napola uspeo: Profesori — s austrijskim i nemačkonacionalnim političkim veleitetima — nisu ništa imali protiv Jirečeka i njegova dolaska u Beč, ali nisu hteli katedre s imenom — stolica za slovensku istoriju. Jireček je, međutim, već bio dao pristanak na Jagićev predlog, i ovaj je sada bio na mukama, kako da zadovolji i bečke kolege i Jirečeka ne uvredi. Naposletku se našao izlaz iz teške situacije na taj način, što je Jagić predložio maglovito ime za novu katedru — stolica za slovensku filologiju i nauku o starinama.

IV.

To je primljeno u Beču, pa je i Jireček pristao, iako mu nije bilo milo, da uvek zauzima katedre s nekim neodređenim delokrugom. 13. jun. 1892. pisao je on Jagiću: »Hvala Vam za sve što ste u toj stvari uradili. Ali ja imam ipak briga: Ja ću biti pozvan na drugu stolicu za slovensku filologiju, iako sam — ozbiljno uzevši — u filologiji samo diletant. Pa ni literarna istorija nije moja struka. Ja sam posvetio svoje snage prvenstveno srednjevekovnoj istoriji i delimično istorijskoj geografiji. Ne će li se to rđavo tumačiti, kada ja objavim — kao profesor slovenske filologije — istorijska, geografska i etnografska predavanja, i to ne samo o Slovenima, nego i o njihovim susedima (u Pragu na pr. mnogo čitam iz vizantinske

ode iz Praga. Kada je otišao, oni mu, razume se, katedre nisu popunjavali: Osvěta, XXXIV. (1904.), 792.—3. Jireček je svojim drugovima bio tuđ i kao hladan karakter i kao naučenjak širokih interesa, a, što je glavno, kao »Bečlija«, dok je u Beču, gde se rodio, ipak ostao »Čeh«. S tim se, od velike česti, razjašnjava i Jirečkov otuđenost prema svakom društvu, jer on ni u jedno nije mogao potpuno utonuti.

⁴⁶ Jagić, a. c., 46.—7.

⁴⁷ Jireček je pisao Jagiću 4. jan. 1892.: »Die Situation an der Universität, die bis vor kurzen wegen der Parteiungen unerträglich war, hat sich gebessert. Aber andererseits muss man das geringe wissenschaftliche Interesse für mein Fach (die wissenschaftliche Erforschung des Südostens Europas gilt hier als etwas Exotisches), das kümmerliche Vegetieren der hiesigen gelehrten Gesellschaften und den kurzsichtigen Chauvinismus, der sich beleidigt fühlt, wenn man auf dem wissenschaftlichen Felde nicht alles nur in tschechischer Sprache publiciert, in Berücksichtigung ziehen«. Jagić, a. c., 48.

istorije«. ⁴⁸ Jagić ga je umirio, i Jireček je započeo svoja predavanja na Bečkom Univerzitetu letnjeg semestra 1893. Čini se, da su mu ona mnogo vremena oduzimala, jer godinama nije ništa krupnije publikovao. ⁴⁹ Izgledalo bi, dakle, da se sasvim predao nastavničkom poslu i u nj, bar za vreme, potpuno utonuo. Tačne razloge, međutim, ovoj pauzi u naučnim publikacijama ne znamo. Naročito intimne ne, jer ih Jireček nije ni zapisao, niti ikome rekao. ⁵⁰ Smelijih i radikalnih planova o svom nastavničkom radu on uopšte nije mogao imati, a i kod skromnijih je bio obazriv u izvođenju i lako se dao od prvih teškoća zbuniti, te pred njima oružje položiti. Povučeni i tih, neprijatelj svakog sukoba, on nije mogao ni misliti na to, da i formalno postane glava kakve nove škole u našoj historiografiji, da napada na protivne pravce i da u oštroj borbi svojim nazorima o istorijskoj nauci pribavi oduševljene i odane pristalice. To bi bilo skopčano sa sukobima u naučnoj areni i s polemikama, divljim i pakosnim, kakvih je Jireček dosta video i osetio u Pragu, a načitao ih se u našoj istorijskoj literaturi. Za njega su to bila »alotria« i »mirabilia«, te o njima — za sebe bar — nije hteo ništa čuti. Bez temperamenta pak, bez razgovetno i oštro iznesenih i često ponavljanih naučnih nazora, naposljetku, bez malo teatralnih polemika s protivnicima ne stvara se, međutim, nigde naučna škola naročito ne kod strastnih naroda, gde se i naučna pitanja lično shvataju. Jireček, prema tome, zbog svog temperamenta i obrazovanja nije bio podoban da postane načelnik i središte kakve borbene organizacije, jer on čak nije hteo — ni mogao — ni na one svoje protivnike napadati, koje bi lako u mlevo satro, jer su ga s minimalnim znanjem napadali. ⁵¹ On,

⁴⁸ Jagić, a. c., 49.—50.

⁴⁹ Sitnijih radova napisao je prilično: Niz članaka za *Ottův Slovník Naučný* i za *Brockhausov leksikon*, onda izvještaj za: *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, (III). I za Jagićev Arhiv je napisao nekoliko manje priloge: *Zum Namen Plovdiv oder Plovdiv* (*Archiv für slav. Phil.*, XVI. (1894.) 596.—600.), *Zu den serbischen Annalen im Archiv XVI.* (Ib., 600.—1.) i onda ocene na: *Стојан Новаковић, Срби и Турци XIV и XV века* (Ib., XVII. (1895.), 254.—65.), *Istí, Струмска област у XIV веку и цар Стефан Душан, Глас XXXVI.* (Ib., 265.—8. i *Valtazar Bogišić, Le statut du Raguse* (Ib., 269.—70.).

⁵⁰ Jagić s razumljivim bolom pripoveda ovo: »... ungeachtet unserer... fast täglichen Begegnung im Lokal des Seminars für slavische Philologie kamen solche Fragen, die ihn persönlich nahe angingen, nie zur Sprache«. (Jagić, a. c., 15.). On je zabeležio, da je Jireček bio takí prema svakome, i da ni njegov otac »mit dem etwas zugeknöpften Temperament seines Sohnes nicht ganz zufrieden war«, (Ib., 57.), iako je velika faktična nežnost Jirečkova spram rodbine van svake sumnje (Ib., 58.). Još je zapisao Jagić, da mu Jireček ni e n kada ništa pokazivao od svojih započetih radova. (Ib., 58.)

⁵¹ Jagić pripoveda, kako se Jireček spremao da odgovori na smešne napadaje I. Strohala (najviše u njegovoj knjizi: *Pravna povijest*, 19., 40., 61., 65., 95. i 128.), ali nikako nije mogao: Jagić, a. c. 41. Usmeno je pak hteo Jireček kritikovati, pa i u primedbama (često veoma oštro), čak je skupljao kuriozne primere neznanja, smušenosti, drskog varanja, glupog plagiranja i svakojake aljkavosti, no nije dospeo da tu zbirku objavi. Inače je Jireček — kao naučenjak — bio veoma srećan, jer je priznanje njegovih radova bilo opšte i došlo je veoma brzo, te se na nj, uopšte, nije nikada ozbiljno i sistematski ni napadalo. Jirečku je, kako Jagić veli, »die allgemeine Anerkennung seiner Wirksamkeit und Hochschätzung seiner grossen Gelehrsamkeit« veoma prijala (a. c., 60.). Uopšte se — iz političkih razloga — pisalo s temperamentom samo o njegovoj Istoriji Bugara. Zanimljivo je pak, da Jireček nije bio napadan čak ni zbog svoga sudelovanja u austrijskim naučnim poduzećima pri proučavanju Bosne i, naročito, Albanije, koja nisu bila diktirana naučnim, nego političkim razlozima. On je i tu bio obazriv i tako se striktno držao samo naučnih svrha svojih radova, da nije dao povoda za napadaje, kakve su dočekali njegovi temperamentniji i neoprezniji saradnici u istim poslovima.

dakle, nije bio privlačan, zavodljiv učitelj, koji povuče za sobom svojim temperamentnim naučnim radom čitave generacije mladih naučenjaka, ali je one, koji su mu sami pristupali, s najvećom ljubaznošću, rekao bi čovek sa zahvalnošću, predustretao i činio im sve moguće naučne usluge. Ni njima, svejedno, nije direktno nametao svoje naučne nazore, nije ih uza se lično svojim rečima i izjavama vezivao, nego je puštao, da samo duh i metod njegovih dela na njih deluju. Zato i nema u nas Jirečkovih đaka po načinu istorijskog shvatanja, nego samo po metodu istorijskog naučnog rada — što, uostalom, potpuno odgovara Jirečkovim željama. On je, naime, uvek s izvesne visine i s distingviranom ironijom gledao na sva »shvatanja istorije« kao na samovoljna predubeđenja, izmišljena bez dovoljnog znanja istorije, i poštovao je samo one istorijske rezultate, koji se sami od sebe stvaraju kao posledica savesnog istorijskog istraživanja. Fantastičnost, lakomislenost i šarlatanstvo ponekih filozofa istorije i sociologa sasvim je disgustirala i inače plašljivog Jirečeka, te je on imao ljubavi i respekta samo prema metodičnom istorijskom istraživanju — prema »histoire historisante«, a sve umne operacije o istoriji iznad ovih smatrao je nepotrebnim i pogrešnim. Time je, razume se, Jireček stavio specijalno proučavanje pojedinih činjenica i serija činjenica na prvo mesto u svome radu, i oko njega se najviše, s nenatkriljivim uspehom, trudio. No time su, razume se, velike glavne razvojne linije često zapuštene, te se od množine činjenica katkada ne vidi njihov glavni tok i ne raspoznaje razvojna tendencija. U najboljem slučaju ih je morao slušalac njegovih predavanja i čitalac njegovih dela sam tražiti, jer ih Jireček namerno nikako nije isticao, osim gde mu se to slučajno otelo. Stoga, često, masa konstatovanih činjenica pritiskuje njegovo istorijsko razlaganje, jer one nisu jednim osnovnim shvatanjem čitave serije događaja i celokupnog razvoja raspoređene i klasificirane. Naročito manje obaveštenoga čitaoca davi, katkad, učenost Jirečkovih razlaganja. On se u njima teško razabira i svaki čas gubi glavnu nit razvojnog toka. Ima, onda, u celom njegovu načinu prikazivanja i nečega antikvarskog, da se svakom prilikom sve kaže što na stvar spada, bez obzira na jasnoću kontura u izlaganju, te i to ometa, da se glavne razvojne crte lako i tačno uoče. Uopšte je Jirečkovu asocijacija ideja bila ne samo preopširna, nego počesto i nedisciplinirana, te ga je zavedila da iz svog fenomenalno velikog znanja pri najmanjem povodu pusti da poteku čitave reke obaveštenja. To je dake mnogo zaprepašćivalo, ali i zbunjivalo. Oni su se mogli Jirečeku više diviti nego li ga imitirati i za njim koračati. Za pretežnu većinu je distancija između njega i njih bila tako očajno velika, da je se nisu usudili ni pokušati savladati. Zato Jireček nije ni u Beču mogao naći sreće u uspešnom nastavničkom radu. On je bio osuđen na kabinetски naučni rad, i da lično osamljen korača ovim svetom do kraja svoga veka.

Meni se čini — više nemam prava reći — da je Jireček pokušao i na početku svoje docenture i na početku praške i bečke profesure utočiti u nastavnički poziv, ali da se od svojih pokušaja razočaran okrenuo, jer nije imao izgledanih uspeha.⁵² Da li je zbog toga menjao metod svojih predavanja, to se ne može utvrditi. I ako je, ona su svejedno ostala veoma

⁵² Jirečeku je, bez sumnje, imponovalo biti dobar nastavnik, jer je, svakojako, on suflirao Vlčeku, kako Miklošić nije bio dobar učitelj i kako nije mario za predavanja i seminar; to je tamo s vrlo velikim negodovanjem i prebacivanjem rečeno: *Osvěta*, XXXIV. (1904.), 680.—1.

specijalna, bez jasno naglašenih glavnih razvojnih linija, pretrpana detaljima i, što je naročito važno, idejno pretrgnuta i nedovršena, pošto Jireček nije hteo ni koraka činiti van granica Srednjega Veka. Zato on nije nikako mogao dati u svojim predavanjima nikakvih razvojnih celina, nego samo delove i fragmente, po sebi sjajne, ali koji nisu mogli povući i oduševiti većinu slušalaca, koji u predavanjima uvek traže razgovetne, dobro razjašnjene celine.

Svest i utehu o punom uspehu mogao je, prema tome, Jirečeku dati samo kabinetski naučni rad. Širokoj javnosti je Jireček govorio samo preko publikacije »Ottův Slovník Naučný«, dok su ostali njegovi naučni radovi mogli računati samo na stručne čitaoce.⁵³ Odličnim metodom izrađeni i do granice naučne mogućnosti potpuni, oni su redovno bili događaji za nauku, kad su se pojavljivali.

Iza spomenute već pauze Jireček se opet potpuno posvećuje naučnim raspravama. I sada se već sasvim lepo vidi, kojim se pravcima kreću glavne grane njegova naučnoga rada: Kao nastavak istorijsko-geografskih studija započetih u »Handelsstrassen und Bergwerke« i u »Heerstrasse« dolazi 1897. studija »Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer« (Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil. hist. Classe, Band CXXXVI), gde su rezultati, do kojih je Jireček došao, iznenadili celi učeni svet i utvrdili interesantna središta rane hristianizacije na zapadnoj okrajnici Balkanskog Poluotoka i u Makedoniji; mali ekskurzi u ovom delu su prava kabinetska naučna umetnička dela. Iz prošlosti Dubrovnika, opet kao nastavak ranijih studija, izdao je Jireček iste godine: »Die Archive von Dalmatien (Mitth. der dritten Archivsection der K. K. Centralkommission IV.)«, »Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić geb. 1457 † 1527 (Archiv f. slav. Phil., XIX. 1897.) i ocena na »Monumenta Ragusina«. (Ib.) To je tipična Jirečekova ocena, koja je faktično prava rasprava o Dubrovačkom Arhivu. Osim ovih glavnih grana njegovih naučnih istraživanja, nije on zanemarivao ni započeta proučavanja Albanije⁵⁴ i Ro-

⁵³ Od Jirečekovih radova, namenjenih razboritoj popularizaciji, ja mogu spomenuti samo jedan jedini: Die Balkanvölker. (Urania, II. (1909.), 193.—7. i 225.—7., koji je odličan.

⁵⁴ Jireček se bavio albanskom prošlošću od početka svog naučnog rada, jer mu je prvi istorijski putevođa bio veliki Hopf, koji ima neocenljivih zasluga i za rasvetljenje albanske prošlosti. Radeći, dalje, u Dubrovačkom Arhivu, dobio je Jireček mnogo poticaja za izučavanje Albanije, iz čije je prošlosti publikovao već spomenute priloge. To su bili čisto naučni razlozi zbog kojih je on proučavao istoriju Albanije, ali se njima — iz političkih razloga — poslužio L. Taloci (Thallóczy), te je uvukao Jirečeka u svoja istraživanja o Albaniji, koja su bila diktirana i planovima austrijske političke penetracije u toj nesrečnoj zemlji. Od toga političkog zadaha, međutim, Jireček je svoje albanske studije potpuno sačuvao: Iza već spomenutih publikacija izvora započeo je Jireček s prikazima i dao dobra obaveštenja o delima: Straticò A., Manuale di letteratura albanese (1896.) u: Archiv für slav. Phil. XIX. (1897.), 302.—4. i Galanti A., L'Albania (1901.) u: Mittheilungen d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung, XXVI. (1905.) 366. i d. Dalje, dao je Jireček množinu obaveštenja o Albaniji i Albancima u svom velikom delu »Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters«, ali ta su rasuta, dok je on, na drugim mestima, publikovao i preglednih, koliko god je moguće potpunih, studija o Albaniji: Положај и прошлост града Драча, Гласник Српског Географског Друштва, II (1913.), 18.—31. »Die Lage und Vergangenheit der Stadt Durazzo in Albanien. Thallóczy L., Illyrisch-albanische Forschungen, I. 152.—67; — Скадар и његово земљиште у Средњем Веку, Гласник Српског Географског Друштва, III. (1914.), 149.—71. »Skutari

mana,⁵⁵ naročito na Balkanskom Poluotoku, dok se studije iz bugarske prošlosti sve ređe javljaju.⁵⁶ Izabran za člana Bečke Akademije — ranije nego češke! — održao je on 31. maja 1899. g. svoju pristupnu besedu »Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters«,⁵⁷ gdje je dao jezgru iz svoga znanja o Dubrovniku i njegovoj prošlosti, koju je majstorski vezao za razvoj Vizantije i Mletaka. Iz dubrovačke su prošlosti i malo glomazni »Beiträge zur ragusanischen Literargeschichte« (Archiv für slav. Phil., XXI, 1899.).⁵⁸

Ocene pak i referati Jirečekovi, ovih i kasnijih godina, sve su više iz vizantologije, kojom se Jireček uvek intezivno bavio, ali važnije radove iz njene oblasti počinje tek sada publikovati. Zapadni naučni svet, frapiran plodnošću Jirečekovih istraživanja već zbog srećna spoja znanja opšte i vizantinske sa slovenskom istorijom pozdravio je sa zahvalnošću i radoznalošću ove Jirečekove ocene i prikaze, iza kojih su se znamenitiji radovi tek pomaljali. U oblast tih vizantinsko-slovenskih studija pada i Jirečekova rasprava o Dušanovu zakoniku: »Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stefan Dušan« (Archiv für slav. Phil., XXII. (1900.), 144.—214.), gde su nastavljene tradicije Palackoga, koji je prvi odličnim komparativnim metodom Zakonik proučavao. Šteta je, što Jireček nije još u većoj meri privukao vizantinsko zakonodavstvo — naročito Vasilike — za razjašnjenje Zakonika, nego se samo na to ograničio da nagovesti, kako bi to bilo veoma

und sein Gebiet im Mittelalter, Thallóczy L., o. c. I. 94.—124.; Albanien in Vergangenheit, Österreichische Monatschrift für Orient, XL, 1914. (Januar-Februar) Албанија у прошлости, Срп. књиж. гласник, XXXII (1914.) 863.—91. i 929.—38., XXXIII. (1914.), 61.—9. Isp. i Thallóczy L., o. c., I. 63.—93., Valona im Mittelalter Thallóczy L., o. c., I. 168.—87. Jireček je, naposljetku, bio saradnik i znamenite publikacije: Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia, Collegerunt et digesserunt L. Thallóczy, C. Jireček et E. Sufflay I. i II. 1913.-8.

⁵⁵ Glavna Jirečekova studija o Romanima je, razume se, njegovo učeno delo: »Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters«, gdje je temeljno i trezveno tretiran i teški problem postanka vlašskog naroda. Inače se, kao redovno, tok Jirečekova upoznavanja s jednim problemom može i ovde pratiti na njegovim referatima. Najvažniji prikazi iz ove oblasti su: Bogdan J., Vechile cronice moldovanesci pana la Urechia, (1891.), u: Archiv für slav. Phil. XV. (1893.), 81.—91., Weigand G., Vlacho—Meglen (1892.), Ib., 91.—102., — Милетић Л., Дакско-Ромѣнитѣ и тѣната славянска писменостъ II., Сборникъ М. Пр. XIII. u: Archiv für slav. Phil., XIX (1897.), 598.—612. i Barbulescu I., Relations des Roumains... u: Byzantinische Zeitschrift, XXII. (1913.), 199.

⁵⁶ Nameravano drugo izdanje Istorije Bugara nije Jireček nikada dospeo izraditi. Njegovo pak zanimanje za bugarsku prošlost vidi se po referatima, koji svedoče o intenzivnom bavljenju s modernom bugarskom historiografijom. Od njih su najpoučnije dve grupe referata, jedna, o znamenitim radovima Zlatarskoga: Archiv für slav. Phil. XXI. (1899.), 607.—17. i druga, gde su prikazane istorije Bugara od Bousqueta, Pogodina, Rulanda i Jastrebova onda, istorija bugarske crkve od Cuhleva i postanak bugarskog eksarhata od Reinhardt-a u: Byzantinische Zeitschrift, XXII. (1913.), 197.—9. Od ostalih referata Jirečekovih mora se istaći još onaj na: Миккола I., Туркско-болгарское лѣточисленіе, u »Archiv für slav. Phil.«, XXXV. (1914.), 548.—53.

⁵⁷ Ova je studija izašla u: Almanach der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Neunundvierzigster Jahrgang (1899.), 365.—452. Na hrvatski ju je preveo B. Cvjetković i izdao s natpisom: Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti Srednjega Vijeka. Dubrovnik 1915.

⁵⁸ Od Jirečekovih ocena, koje se tiču Dubrovnika, moram spomenuti bar onu na: Vojnović L., Pad Dubrovnika, Archiv für slav. Phil. XXXII., (1911.), 228.—36.

potrebno i dobro i bez sumnje bi dovelo do odličnih rezultata.⁵⁹ Svejedno je Jireček ovom studijom na sjajan način dokazao, da je najpozvanija i najpodesnija ličnost za proučavanje zamršene prošlosti jugoistočne Evrope. Sva je visoka očekivanja, međutim, on ipak nadmašio svojim kapitalnim delom »Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters (Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Classe, Band XLVIII. i XLIX.), koje mu je od početka naučnog rada lebdilo pred očima, jer je malo tako interesantnih problema u istoriskoj nauci uopšte kao što je nepotpuna i neuspela simbioza Romana i Slovena u jadranskom primorju.

Među evropskim naučnjacima bio je naročito Krumbacher neumoran u dokazivanju, kako će ovake vizantinske i slovenske studije obogatiti evropsku nauku, i s dirljivim zahvalnim priznanjem isticao je Jirečeka kao klasičan primer harmoničnog znanja o Istoku i Zapadu. Posledica Krumbacherovih razložitih nastojanja oko vizantologije i slovenskih studija u Nemačkoj — koje su Jirečeka mogle puniti dubokim zadovoljstvom, jer ih je on praktično već izvodio — bile su čvrste veze između njih, koje se mogu konstatovati i po množini Jirečkovih ocena iz oblasti vizantologije u »Byzantinische Zeitschrift« i inače, a kasnije po zajedničkom kovanju znamenitih planova oko napretka vizantologije i, razume se, s njome studija južnoslovenske istorije.⁶⁰

Kao redovno Jirečkovice ocene, tako su i ove prave studije, koje često imaju solidnije i tačnije rezultate nego li ocenjena dela. Ovo poslednje Jireček nije mnogo podvlačio, jer je bio smeran, a bojao se i polemika, ali je svejedno — naročito ovde — imao prilike, da često konstatuje, u inače veoma razmetljivim delima, posledice ružne aljkavosti, sramna neznanja i neobuzdana maštanja. No on to u takoj formi čini, da je polemisanje ipak bilo isključeno. S te su strane osobito interesantne njegove ocene nekih dela iz bugarske istorije, pa Pavićeva Porfirogenita, kao i Jorgine Istorije Turske. Mora se žaliti, što je Jireček mnoge vrlo važne rezultate ovih svojih istraživanja sahranio u obliku ispravaka i primedaba u ocenama, gde će ih samo upućeni stručnjaci moći naći.⁶¹ Stoga je sasvim umerena želja Murka i

⁵⁹ Isp. II. Das Verhältniss des Gesetzbuches zu den Übersetzungen griechischer Rechtsbücher, 146.—63., naročito 146¹). Onda III. Die Quellen des Gesetzbuches, 163.—70.

⁶⁰ Krumbacher je jezgrovito razložio svoje nazore o važnosti vizantinskih i slovenskih studija za nauku najbolje u članku: Krumbacher K., Der Kulturwert des Slawischen und die slawische Philologie in Deutschland (Internationale Woche nschrift für Wissenschaft Kunst und Technik, II. (1908.), Nr. 9.-10.). Najznamenitiji pak zajednički Krumbacherov i Jirečkov naučni plan bio je onaj o izdavanju grčkih povelja Srednjega i Novijega Vremena, čime bi tek bilo omogućeno intenzivnije i lakše nego sada proučavanje vizantinske i južnoslovenske prošlosti. Njihov taj plan nosi natpis: »Plan eines Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere n Zeit, München 1903. Izdanje je imala patronizirati Internacionalna asocijacija Akademija, a izvodila bi ga Münchenska Akademija; s Velikim Ratom i poratnim odnošajima između naroda i u nauci uopšte odgođen je ovaj plan u nedogled.

⁶¹ Inače je sam Jireček osuđivao nespretno publikovanje važnih naučnih radova na takim mestima, gde se lako zaborave i gde ih je teško naći. Njemu se dopadao izraz da je znamenita — od nje ga mnogo cenjena — Hopfova Istorija Grčke »sahranjena u katakombama« glomazne i veoma nespretno raspoređene publikacije: Ersch und Gruber, Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Künste, I. 85., u kojoj, osim nje, ima veoma dobrih ali zaboravljenih i nepristupačnih dela. Tako je Jireček mislio (Jagić, a. c., 16.), a sam je često rezultate svojih istraživanja sahranjivao i rasipao u ocenama i prikazana, pa čak i u dosta nepristupačnim listovima.

Šišića,⁶² da se Jirečkovne ocene i prikazi, zajedno s manjim, rasutim razpravama, sabere i s dobrim indeksima izdada, pa bi — pored isto takog izdanja svih radova I. Ruvarca — naša istorijska nauka, za šire krugove čitalaca, ovim preštampavanjem načinila sasvim nepoznata otkrića, a i stručnjacima bi njima bilo mnogo pomozeno. Ja bih Murkov i Šišićev predlog naročito još ovim razlozima podupro: U svima studijama o Jirečku samo se uzgred spominju njegovi radovi iz vizantologije, iako su oni i po množini i po kvalitetu znamenit deo od najvrednijega, i od onoga što je u vizantologiji uopšte napisano, i od onoga što je Jireček uradio. To pak dolazi odatle, što je Jireček veliki broj svojih vizantoloških proučavanja plasirao u ocenama i referatima,⁶³ koji se lako previde, a on je bio najmanje čovek, koji bi s mnogo reklame prstom upirao na svoje radove iz

⁶² Murko, a. c., 596., Šišić, a. c., 119.

⁶³ Veoma je teško, razume se, odeliti Jirečkovne radove iz čiste vizantologije od ostalih, jer u svima njegovim naučnim istraživanjima iz balkanske prošlosti veliki deo otpada u oblast vizantologije. Tako su, n. pr., njegovi već spomenuti (pr. 49.) prikazi Novakovičevih studija: Срби и Турци XIV и XV века и Струмска област у XIV веку и цар Стефан Душан — prave male studije iz vizantinske istorije, koju je on i u svojim predavanjima veoma brižljivo negovao. Zanimljivo je, svejedno, da intenzivnije Jirečkovno publikovanje naročitih ocena i prikaza dela iz čiste vizantologije počinje 1897. god. s ocenom dela, kojim je tek dana pouzdana osnova za moderna vizantinska naučna istraživanja: Krumbacher K., Geschichte der byzantinischen Literatur, o kome je on napisao odličan prikaz za: Archiv für slav. Phil., XIX. (1897.), 582.—5. Iduće godine, na istom mestu, prikazao je Jireček: Leval A., Voyages en Levant... i Успенский П., Востокъ христіанскій (Archiv für slav. Phil., XX., (1898.), 476.—8.). Čitavu zanimljivu studiju, punu novih rezultata, napisao je Jireček prilikom ocene dela: Theodori Ducae Lascaris epistulae, ed. N. Festa (Archiv für slav. Phil., XXI. (1899.), 622.—6.). Odličan je i njegov referat na temeljnu studiju: Васильевъ А., Византия и Арабы (Archiv für slav. Phil., XXIII. (1902.), 615.—6.). Opširnu pak raspravu napisao je Jireček prikazujući delo: Gelzer H., Der Patriarchat von Achrida, koje se bez ovoga prikaza uopšte ne sme upotrebljavati. Toliko je, naime, Jireček uneo ispravaka, pošto Gelzer zbog neznanja slovenskih jezika — i pored najbolje volje — nije mogao napisati tačnu i potpunu studiju o predmetu, koга se latio. Pored ovog prikaza u: Byzantinische Zeitschrift, XIII. (1904.), 192.—202., sastavio je Jireček još jedan dodatak (ib., 710.), za koji su mu dali najviše materijala I. Ruvarc i N. Jorga. Malu knjžicu: Roth K., Geschichte der christlichen Balkanstaaten uzimao je Jireček ozbiljnije nego što je zaslužila: Byzantinische Zeitschrift, XVII. (1908.), 180.—2., isp. i: Zeitschrift für öster. Gymnasien, LVI. (1905.), 779. Nešto oštriju je ocenu napisao Jireček na: Pavić A., Cara Konstantina VII. Porfirogenita de administrando imperio glave 29.—36. u: Byzantinische Zeitschrift, XVII. (1908.), 165.—6., gde je prikazao i svoju disertaciju: Dva posljednja Komnena na carigradskom prijestolju (ib., 182.—3.). Tipičan pak svoj referat sastavio je Jireček o knjizi: Jorga N., Geschichte des osmanischen Reiches, gde prvo raspravlja o turskoj istoriji uopšte, onda o vizantinskim izvorima za nju, pa o svima modernim obradama turske istorije, da tek potom dospe do ispravljanja ove loše knjige (Byzantinische Zeitschrift, XVIII. (1909.), 578.—86. i ib., XX. (1911.), 271.—2.). U istom listu je Jireček prikazao (XVIII. (1909.), 600.—1.) i vizantološkim studijama dobro došlo delo: Murko M., Geschichte der ält. südslav. Lit. Iduće godine je pala na nj tužna dužnost da napiše nekrolog najvećem modernom vizantologu Karlu Krumbacheru u: Archiv für slav. Phil., XXXI. (1910.), 632.—5. Njegov list, svejedno, još nije napuštao, nego je u njemu publikovao ocene na: Muratori D., Una principessa savoia da sul trono di Bizanzio. Giovanna di Savoia, imperatrice Anna Paleologina i Šišić F., Dalmacija i ugarsko-hrvatski kralj Koloman (Byzantinische Zeitschrift, XX. (1911.), 269. do 73. Tu (XXII. (1913.), 197.) je prikazao i: Новаковић С., Законски споменици. U: Archiv für slav. Phil., XXXIII. (1912.) 587.—91., ocenio je publikacije N. Beesa, koje su tiču srpskovizantinskih odnošaja. Istome N. Beesu ustupio je Jireček i svoju poslednju studiju iz vizantologije: Die Witwe und die Söhne des Despoten Esau von Epirus, koja je štampana tek kao njegovo posmrće u: Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher, I. (1920.), 1.—16.

oblasti vizantologije. Međutim je već početak njegovih studija vezan za nju, i on sam priznaje, da se s Hopfom najviše i s najvećom korišću služio još (kada je izrađivao svoju Istoriju Bugara;⁶⁴) možda je, čak, i nepregledna Hopfova koncepcija i ispretrgana kompozicija nepovoljno delovala na Jirečekove veće radove, gde je on — kao i Hopf — više materijal gomilao nego raspoređivao.⁶⁵ Dalje, u Pragu je Jireček mnogo čitao iz vizantinske istorije i kao docent i kao profesor, a isto tako kasnije u Beču.⁶⁶ Vizantinske studije su, dakle, osnova Jirečekova naučnoga rada, a vizantinska istorija je veličanstveno i puno upečatljivih boja zaleđe, na kom je Jireček prikazivao prošlost Južnih Slovena. To će se tek onda moći videti, kada se svi Jirečekovi radovi iz oblasti vizantologije saberu, spretno rasporede i pregledno izdadu, kao što će se osetiti tek onda koliko je on učinio i za razjašnjavanje vlaške i albanske istorije, kada se njegove dotične ocene i prikazi, uz manje razprave, isto tako izdadu.

V.

Baš kad je Jireček najviše izrađivao ove svoje sitne ali odlične radove iz najšire vizantologije i u tesnoj vezi s njom nastavljao publikaciju svoga dela »Die Romanen in den Städten Dalmatiens«, stigla mu je god. 1901. poruka, da za Heeren-Ukertovu zbirku napiše istoriju Srba. To je, razume se, bio za njega laskav poziv, koji on nije mogao odbiti, jer je već po svom položaju bio jedini naučenjak, koji je za nemačko poduzeće i za publiku, koja nemački čita, mogao napisati tako delo. Teškoća je, međutim, bilo veoma mnogo, i Jireček ih je bio potpuno svestan, no o odbijanju, svejedno, nije moglo biti ni govora. Da samo neke od tih teškoća navedem: Različiti izdavači ove starodrevne zbirke, koji su joj redom na čelo dolazili, imali su sasvim različite nazore ne samo o načinu istorijskog prikazivanja, nego i o privilegisanju izvesnih razvojnih serija, koje su želeli videti naročito brižljivo obrađene, dok su druge namerno u zasenak gurali. Tada je stajao na čelu poduzeća kao naučni mačalnik Karlo Lamprecht, za kojega je Jireček veoma dobro znao, da se njihovi pogledi na istoriju sasvim razmimoilaze. On pak svoje nazore nije mogao Lamprechtovim prilagođavati — kako je to pokušao Nikola Jorga u svojoj Istoriji vlašskog naroda — jer nije bio naučenjak meke, aprincipijelne prilagodljivosti, nego konzekventan, čak malo sapet, istraživač, koji nije ni za čiju ljubav mogao izmenjivati svoj način prikazivanja. Onda, Jireček je bio veoma opširan, strah i trepet za izdavače s ograničenim brojem tabaka, a nije se mogao — ili umeo — savladati i ograničiti na određeni prostor. Zato se cela stvar između njega i izdavača i morala svršiti s kompromisom: Jireček je pisao za Heeren-Ukertovu zbirku u glavnom političku istoriju Srba, iako u uvodu protivno stoji, a kulturnu je ostavio za delo, koje je kasnije dobilo natpis: »Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien«, iz koga su samo izvodi dospeli u Istoriju. Pa je poduzeće moralo, svejedno, veoma dugo čekati, jer je, jedno, Jireček bio

⁶⁴ Osvěta, XXXIV. (1904.), 684.

⁶⁵ No ni u srpskoj istoriografiji ovaki način prikazivanja nije bio neobičan. Još J. Rajić je, naime, prebacivao u uvodu uz svoju Istoriju grofu Đorđu Brankoviću, piscu Hronika, da je »составилъ и нагрмадилъ Книгу« iako je i njegova Istorija tipičan primer knjige s nagomilanim materijalom, koji nije dovoljno obrađen i brižljivo raspoređen.

⁶⁶ Jagić, a. c., 45. i 50.

pipav radnik, drugo, imao je započetih poslova,⁶⁷ koje je morao kraju pri-vesti i, treće, njegovi porodični odnošaji su se tako razvijali, da se on sve više približavao katastrofi, koja mu je život zagorčala i vek prekratila.

Zato je prvi deo Istorije Srba i izišao tek 1911., te je odmah preveden na srpski od Jovana Radonića, gde ima nekoliko manjih dopuna i ispravka nemačkoga originala.⁶⁸ Knjiga je odlično primljena i s tolikim respek-том dočekana, da uopšte nije izašla ni jedna ocena na nju, nego samo za-hvalni prikazi, od kojih su dva opširna i pregledna napisali Srbi, Jovan Ra-donić i Tihomir Ostojić, a najbolji je napisao Slovenac, Matija Murko.⁶⁹ Po-taknut pak Jirečekovom Istorijom skupio je Stojan Novaković niz svojih refleksija o srpskoj srednjevekovnoj prošlosti u jednoj zasebnoj raspravi.⁷⁰ Nije se pisalo, ali se, međutim, šušalo, da je ova Jirečkova knjiga nesvar-ljiva, da se od drva u njoj ne vidi šuma, da tuče u glavu množinom saopšte-nih data itd. No s takvim zamerkama nije se smelo na javnost, jer ih je teško dokazivati. One, uostalom, tako i ne stoje i ne pogađaju potpuno glavne slabosti knjige, koje leže u ovome: Jireček je neodlučan u rešavanju otvo-renih istorijskih pitanja, ne ističe glavne razvojne ideje vodilje, nego ostavlja čitaocu, da o spornim pitanjima misli, kako hoće, a glavne probleme pro-šlosti da sam iz njegove knjige iščita. Kod stranaca pak nije bilo ni ovakih zameraka, jer je Jirečkova istorija prvo delo, odakle su se oni mogli po-uzdano obavestiti o srpskoj prošlosti. Dalje, Jireček je dao u svojoj Istoriji više nego što se od njega iščekivalo: Ne samo istoriju Srba, nego i odličan prikaz srpskih zemalja, s njihovim uticajem na istorijski razvoj. Onda, do-slovensku istoriju krajeva, u kojima su se Južni Sloveni nastanili, pa jedin-stveno dobru istoriju Slovena i dolazak Južnih Slovena na Balkanski Polu-otok; to je, uostalom, najbolja glava u Istoriji. U samoj srpskoj istoriji morali su svakoga najvećma frapirati brižljivo upotrebljeni izvori, kojima je svaka tvrdnja dokumentovana, a odlično su delovale i instruktivne paralele, ko-

⁶⁷ Jedan od najvažnijih je bila edicija Dubrovačkog statuta, koju je V. Bogišić već godinama zatezao. Sada je, najviše Jirečekovim trudom, jedva jedamput štampan kao deveti tom od »Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium« Jugoslaven-ske akademije. Onda je trebalo još da izradi tešku studiju: Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner, koja je izlazila u »Archiv für slav. Phil., XXV. (1903.), 501.—21. i XXVI. (1904.), 161.—214.

⁶⁸ Jireček C., Geschichte der Serben, Erster Band (bis 1371.), Allgemeine Staatengeschichte, I. Abteilung: Geschichte der europäischen Staaten, Achtunddreissig-stes Werk, I. Band, Gotha, 1911. Jireček K., Историја Срба, Први део (до 1371.), Прево Јован Радонић, Београд 1911. Друго издање: Јиречек К., Историја Срба. Прва књига (до 1371.). Прево и допунио Јован Радонић, Београд 1922. Са сликом Јиречека. — Као наставак излази у Радонићеву преводу и други део Историје и цели »Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien«, s registrima.

⁶⁹ Prikazi J. Radonića publikovani su u: Летопис Матице Српске, 278. (1911.) 68.—80. i u: Archiv für slav. Phil., XXXIII. (1912.), 279.—85. Prikaz T. Ostojića je štampan u: Mittheilungen des Inst. für österr. Ge-schichtsforschung, XXXIII. (1912.), 698.—701. M. Murko je napisao svoj pri-kaz u: Časopis za zgodovino in narodopisje, VIII. (1911.), 94—8. Od ostalih prikaza ću poimence spomenuti samo još ove: J. Bidlo u: Český časopis Historický, XVIII. (1912.), 80.—6, i E. Gerland u: Deutsche Literatur-zeitung, XXXIII. (1912.), 163.—5. Prilično potpune spiskove ostalih prikaza doneli su: Byzantinische Zeitschrift, XX. (1911.) 586. i d. i naročito: Bullettino di archeologia e storia dalmata, XXXVI. (1913.), 74.

⁷⁰ Novaković S., Les problèmes serbes, Archiv für slav. Phil. XXXIII. (1912.), 438.—66. i XXXIV. (1913.), 203.—33. Srpsko izdanje je izašlo pod natpisom: Неколика тежа питања српске историје, Годишњица Чупићеве задужбине, XXXI. (1912.), 1.—35. i XXXII. (1913.), 1.—40.

jima je učenost Jirečekova začinila knjigu. Cela, uopšte, rekonstrukcija srpske prošlosti obrađenoga doba izvedena je brižljivo i trezveno, s očevidnom ljubavlju prema Srbima, ali i s jasnom voljom, da se ne da simpatijama zavesti na falzificiranje istorije. On se suvereno kreće u njoj, ali, svejedno, ne nameće svoje nazore o srpskom razvoju čitaocima, nego bi bio rad, da se oni sami od sebe u čitaocu razviju pri čitanju njegove istorije. Tako je on — kao i Jovan Rajić — tražio od »blagorazumnog čitatelja« više nego što on redovno može dati. To je i Jireček mogao slutiti, ali se u naturivanje svojih nazora i u izricanje sudova o vrednosti, svejedno, nije hteo upuštati. Ni u prvoj svesci, gde je on najsigurniji stručnjak, ni u drugoj, gde se već morao na tuđe rezultate istorijskog istraživanja više oslanjati.

Druga sveska Istorije dovedena je samo do god. 1537., jer je Jireček iza dugog duhovnog i telesnog trpljenja umro, satrven i napačen, 10. januara 1918.⁷¹ Ostala je, dakle, ova knjiga torzo, kao i kulturna istorija Srba, koju je počeo izdavati 1912. s natpisom »Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien«.⁷² Ovo je delo sada, a još dugo će ostati, riznica celokupnog danas pristupačnog znanja o našoj prošlosti, do propasti samostalnosti Srbije 1459. Jireček ga je — malo demonstrativno — tako sastavljao, da dokaze kako su filolozi pogrešno shvatali srpsku istoriju: Na prvo mesto stavio je probleme ekonomske i pravne prirode, njih je obradio kao fundamentalne, a ostale sve kao iz njih izvedene, na njima počivajuće. Posledica već ovakog načina posmatranja bili su tako novi rezultati, da su oni — i bez Jirečekova naglašavanja njihove novine — celi učeni svet zapanjili. Pokazalo se, da su dotadani nazoni o ekonomskom stanju Srbije bili sasvim netačni. Jireček je dokumentima utvrdio visoki stepen ekonomskog razvoja i rasprostranjenost blagostanja stanovništva u srednjovekovnoj Srbiji. Dao je sasvim jasnu sliku društvene i ekonomske strukture Srbije u Srednjem Veku, i osobito dobro obradio sva pitanja, koja su u vezi s našom srednjovekovnom trgovinom, koju je on u sve tančine poznao. Neke grane društvenog i državnog života Srbije morao je sam iz osnove obrađivati, a u drugim nagomilana maštanja kao plevu razvejavati. Šta se ranije znalo o srpskoj vojsci u Srednjem Veku? Koliko je bilo pouzdana znanja o gradovima u Nemanjičkoj Srbiji, o razlici između gradova u unutrašnjosti i Primorju? Tu je Jireček morao sve iznova početi, a možda mu je bilo još teže

⁷¹ Jireček C., Geschichte der Serben. Zweiter Band. Erste Hälfte. (1371.—1537.) Gotha, 1918.

⁷² Jireček C., Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien, Studien zur Kulturgeschichte des 13.—15. Jahrhunderts. I-II. Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil. hist. Klasse, Band LVI. (1912.) III., Ib. Band LVIII., (1914.) i IV. (Nach dem handschriftlichen Nachlass des Verfassers bearbeitet von V. Jagić, Ib. LXIV. (1919.)). Prva je sveska prevedena na francuski: Jireček C., La civilisation serbe au Moyen-Age. Traduit de l'allemand sous la direction de M. Louis Eisemann, préface de M. Ernest Denis, Paris 1920. Ocena i prikaza (osim na četvrtu svesku) izašao je čitav niz. Najbolja je, kako sam već spomenuo, Murkova: Kultura starosrbske države. Časopis za zgodovino in narodopisje. XII. (1915.), 123.—53.; ocenjene su sveske I-III. Jagić je napisao prikaz za: Archiv für slav. Phil. XXXV. (1914.), 252.—62. J. Bidlo je ocenio ovo delo u: Český časopis Historický, XX. (1914.), 203.—9. i XXI. (1915.), 84.—5. Manji prikazi su izašli u: Византинскій временникъ XX. (1913.), 49—50. (Bezobrazov), Časopis Musea Království českého, LXXXVII. (1913.), 197.—200. (J. V. K.) i u Byzantinische Zeitschrift, XXII. (1913.), 271. i 603., prvi od Murka, drugi od Heisenberga. Ima još nekih prikaza, ali ti su ili toliko nespretno napisani ili tako sumarni da ih ne vredi spominjati.

ispravljati pogrešna shvatanja kao n. pr. ono o srednjovekovnoj Srbiji kao nekoj lošoj kopiji Vizantije, što ona nikako nije bila, onda, o ulozi crkve u državi i o razvoju odnošaja između državnih i crkvenih vlasti, na što raniji istraživači nisu jasno ni mislili, te su o tom samo šuplje fraze svojim čitaocima pružali. Baš zbog množine ovih novih rezultata iskrsnulo je iz ovoga dela množina novih problema iz naše prošlosti i pokazao se čitav niz napola rešenih pitanja, kojih će rešavanje počivati na znamenitom delu »Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien«, koje ostaje kao kamen temeljac naše celokupne, a naročito kulturne istorije.

Jireček ga nije dospeo formalno završiti, ni do godine 1459., a ne zna se, da li će se za taj posao moći upotrebiti njegova bogata literarna ostavina, jer je ta prekriljena tamom neizvesnosti. Ne zna se, šta je i kako je s njom kao ni s memoarima Jirečekovim, koji su nenaknadivi dokumenat za istoriju moderne Bugarske, pa su možda baš zato i sklonjeni. Bila bi, međutim, ogromna šteta, kada bi propali, jer su oni preko nužni za razumevanje prvih godina bugarske moderne slobode, a pomogli bi i da se tačnije shvati simpatična ličnost Jirečekova, jer osim njih ima o njemu inače veoma malo intimnih dokumenata. Zbog istoga razloga bi nam odlično došao i Jirečekov epistolar, koji bi mnogo poslužio i za razumevanje razvoja naše historiografije. Izdani zajedno s Jirečekovim ocenama i sitnijim raspravama kao skupljeni manji spisi bili bi Jirečekovi memoari, fragmenti i pisma dobra ispomoć za naučni rad u našoj istoriji, dok ne izađu skupljena dela Jirečekova, koja bi mi morali izdati, jer je on našoj prošlosti predao i s ljubavlju posvetio najveći deo svoga života i rada.

Résumé. — Cet article (par M. Docteur Nikola Radojčić, professeur à l'Université de Ljubljana) est le tableau de la vie et de l'oeuvre de Jos. Konstantin Jireček (lisez: Yirétček), né le 24 juillet 1854, mort le 10 janvier 1918 à Vienne]. Jireček, le balkanologue éminent, a dans ces travaux historiques et géographiques embrassé toute la péninsule balkanique et étudié le Moyen-âge des Balkans dans les détails comme dans ses rapports avec l'histoire universelle. Les problèmes de l'Orient et de l'Occident intéressaient également ce balkanologue. L'article ci-dessus s'occupe surtout des études bizantologiques de Jireček. Ces études faisaient entrer Jireček dans l'histoire bulgare, qui l'a rendu illustre, dans l'histoire serbe et dans les questions historiques spéciales, qui l'ont surtout intéressé telles que le développement de Raguse, le problème des Romains et des Albanais dans le littoral adriatique. Jireček avait le culte de la vérité historique. Les questions théoriques ne l'intéressaient pas. Même pour des problèmes plus grands il ne cherchait pas de solution, s'il ne trouvait assez de sources pour les résoudre. Ne voulant pas appuyer l'histoire sur la philologie il cherchait à l'orienter vers la géographie, les sciences économiques et sociales. Cette liaison des sciences, il l'a le mieux établie dans ses oeuvres principales: *Geschichte der Serben* (I, 1911, II, 1918) et *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien* (I-II, 1912, III 1914, IV, 1919). Aucune de ces oeuvres n'est achevée, mais, tout ce que Jireček avait d'original à dire sur le développement des Serbes, il y a dit. Les faits y sont toujours présentés sous un jour exact et les matériaux pour l'histoire comparée des Serbes y abondent. Jireček laisse au lecteur lui-même de tirer des analogies et de faire des synthèses. Son oeuvre a élargi les bases des travaux scientifiques sur les Balcons, elle a indiqué les routes pour l'exploration des liaisons, qui unissent l'histoire des Slaves du Sud à celle des pays avoisinants, à l'histoire slave en général et à l'histoire européenne. Pour pouvoir apprécier au juste la signification, l'importance et l'originalité des travaux de Jireček, il faudrait procéder à l'édition de ses mémoires, de sa correspondance et de ses études et critiques dispersées. Là on découvrirait les résultats de ses intéressants et importants travaux scientifiques.